

Andrzej Witkowski

Wyższa Szkoła Prawa i Administracji Rzeszów – Przemysł

Andrzej.Witkowski@wspia.eu

Administracja skarbowa w województwie rzeszowskim w latach 1944–1945

*Treasury Administration in Rzeszowskie Province
Over the Period 1944–1945*

STRESZCZENIE

Według stanu na dzień 31 grudnia 1945 r. województwo rzeszowskie stanowiło okręg Izby Skarbowej w Rzeszowie, w którym funkcjonowało 17 urzędów skarbowych, trzy urzędy skarbowe akcyz i monopolów państwowych, 16 rejonów kontroli skarbowej, Okręgowy Inspektorat Ochrony Skarbowej w Rzeszowie z trzema Brygadami Ochrony Skarbowej (w Rzeszowie, Przemysłu i Sanoku). W Przemysłu funkcjonował zaś Urząd Celny podległy Delegatowi Ministerstwa Skarbu dla spraw Celnych. Ów stan organizacyjny był rezultatem wysiłków i starań zapoczątkowanych pod koniec sierpnia 1944 r., kiedy nieformalnie utworzono województwo rzeszowskie, obejmujące tereny należące przed wojną do województwa lwowskiego i krakowskiego.

Słowa kluczowe: administracja skarbowa

I.

Według stanu na dzień 31 grudnia 1945 r. w okręgu Izby Skarbowej w Rzeszowie, który obejmował obszar województwa rzeszowskiego, funkcjonowało 17 urzędów skarbowych (w Brzozowie, Dębicy, Gorlicach, Jarosławiu, Jaśle, Kolbuszowej, Krośnie, Lesku, Lubaczowie, Łańcucie, Mielcu, Nisku, Przemysłu, Przeworsku, Rzeszowie, Sanoku i Tarnobrzegu), trzy Urzędy Skarbowe Akcyz i Monopolów Państwowych (w Rzeszowie, Przemysłu i Sanoku), 16 Rejonów Kontroli Skarbowej (we wszystkich powiatach z wyjątkiem kolbuszowskiego), Okręgowy Inspektorat Ochrony Skarbowej w Rzeszowie z trzema Brygadami

Ochrony Skarbowej (w Rzeszowie, Przemyślu i Sanoku). W Przemyślu funkcjonował zaś Urząd Celny podległy Delegatowi Ministerstwa Skarbu dla spraw celnych w Krakowie¹. Ów stan organizacyjny był rezultatem wysiłków i starań zapoczątkowanych pod koniec sierpnia 1944 r.

II.

Ustawa z dnia 21 lipca 1944 r. o utworzeniu PKWN² wyodrębniła w jego strukturze Resort Gospodarki Narodowej i Finansów, któremu powierzono sprawy przemysłu, skarbowości oraz aprowizacji i handlu. Z dniem 1 grudnia 1944 r. resort ten podzielono na trzy części, w wyniku czego powstał między innymi Resort Skarbu³, który działał do 31 grudnia 1944 r. Z początkiem 1945 r. powołano już Ministerstwo Skarbu⁴, oparte w zasadzie na wzorcu przedwojennym⁵, wyznaczonym literą statutu organizacyjnego zatwierdzonego uchwałą Rady Ministrów z dnia 15 listopada 1938 r.⁶

W tych ramach organizacyjnych, wobec konieczności dostarczenia skarbowi państwa środków na chociaż częściowe pokrycie stale rosnących wydatków, naczelny organ administracji skarbowej zainicjował działania na rzecz zorganizowania władz skarbowych I i II instancji. Zadanie to spełniono, sięgając z reguły po wzory organizacyjne sprzed września 1939 r., wprowadzając jednak do całego systemu skarbowości nieodzowne zmiany będące konsekwencją nowego ustroju państwa, przesunięciem jego granic i dynamiką zmieniającej się linii frontu wojennego oraz przeobrażeniami w systemie podatkowym⁷.

W dniu 28 sierpnia 1944 r. Resort Gospodarki Narodowej i Finansów PKWN wydał *Wytyczne dla organizacji władz administracji skarbowej I i II instancji*⁸,

¹ Komunikat Ministerstwa Skarbu zawierający spis władz i urzędów skarbowych według stanu na dzień 31 grudnia 1945 r. (Dz. Urz. MS z 1946 r., nr 1, Dział Nieurzędowy), s. 15–28.

² Dz.U. z 1944 r., nr 1, poz. 1.

³ Dekret PKWN z dnia 1 grudnia 1944 r. o podziale niektórych resortów utworzonych ustawą z dnia 21 lipca 1944 r. (Dz.U. z 1944 r., nr 14, poz. 7).

⁴ Ustawa z dnia 31 grudnia 1944 r. o powołaniu Rządu Tymczasowego Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1944 r., nr 19, poz. 99).

⁵ Zob. A.W. Zawadzki, *Początki działalności Ministerstwa Skarbu (1945–1946)*, „Finanse” 1979, nr 78, s. 50–68; I. Bolkowiak, *Aparat skarbowy w Polsce w latach 1918–1982*, Warszawa 1998, s. 17; W. Pawlik, *Organizacja aparatu finansowego*, [w:] *Finanse Polski Ludowej w trzydziestolecie (1944–1973)*, Warszawa 1975, s. 519–526; K. Stachnik, *Organizacja aparatu finansowego*, [w:] *Finanse Polski Ludowej w latach 1944–1960*, Warszawa 1964, s. 435.

⁶ Mon. Pol. 1938, nr 260, poz. 628.

⁷ System podatkowy w badanym okresie (do końca 1945 r.) charakteryzuje wykorzystanie ustawodawstwa przedwojennego (doraźne zmiany miały niemal wyłącznie charakter fiskalny) i jednolita dla wszystkich podmiotów gospodarczych wysokość obciążenia). Zob. A. Witkowski, *Podatki państwowe w Polsce w latach 1944–1950*, *Przemyśl* 2005, s. 52–64, 90–97, 121–128, 160–167, 193–213.

⁸ Archiwum Akt Nowych, Ministerstwo Skarbu 1944–1950 (dalej jako: AAN MS), sygn. 699, s. 15–17.

które przesądziły, że podstawą prawną dla owych działań będzie rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 23 lutego 1939 r. o organizacji i zakresie działania izb skarbowych oraz podległych im urzędów i organów wykonawczych⁹, wydane na podstawie ustawy z dnia 31 lipca 1919 r. o organizacji władz i urzędów skarbowych¹⁰. W szczególności podkreślono, iż „w każdym województwie należy powołać do życia skasowane przez okupantów niemieckich izby skarbowe, które zajmą się zorganizowaniem i uruchomieniem podległych im urzędów skarbowych na terenie województwa. Terenowy zakres poszczególnych województw zostanie ustalony oddzielnie”¹¹.

W myśl rozporządzenia Ministra Skarbu z dnia 23 lutego 1939 r. o organizacji i zakresie działania izb skarbowych oraz podległych im urzędów i organów wykonawczych na czele izby skarbowej stał dyrektor, podległy pod względem osobowym i służbowym ministrowi skarbu, odpowiedzialny za stan służby i będący przełożonym wszystkich funkcjonariuszy (pracowników) w okręgu izby skarbowej.

Izby skarbowe dzieliły się „zasadniczo” na pięć wydziałów: I ogólny, II podatków, III rachunkowo-kasowy, IV akcyz i monopolów, V opłat stemplowych. Wydziały były podzielone na oddziały. Ponadto w skład izby skarbowej wchodził inspektor ochrony skarbowej, podległy bezpośrednio dyrektorowi izby.

Na czele wydziału stał naczelnik wydziału, podległy dyrektorowi izby skarbowej, a na czele oddziału – kierownik oddziału, podporządkowany naczelnikowi wydziału. Liczbę i rodzaje wydziałów i oddziałów dla każdej z izb skarbowych oraz zakres ich działania miało określać oddzielne zarządzenie¹².

Do zakresu działania izby skarbowej należało:

1. Wydawanie decyzji. W I instancji wydawała decyzje w sprawach niezastrzeżonych Ministerstwu Skarbu, a nienależących do zakresu działania podległych urzędów. W myśl § 2 rozporządzenia Ministra Skarbu z dnia 25 marca 1937 r. o wykonaniu ordynacji podatkowej¹³ izby skarbowe w I instancji załatwiały, w zakresie wymiaru podatków: przemysłowego od obrotu, dochodowego (dział I) oraz od kapitałów i rent, sprawy spółek akcyjnych, instytucji kredytowych emitujących listy zastawne, towarzystw ubezpieczeń wzajemnych oraz tych spółek z ograniczoną odpowiedzialnością, spółdzielni i innych osób prawnych, których kapitał zakładowy lub udziałowy wynosił najmniej 100 000 zł. W II instancji izba skarbowa

⁹ Dz.U. z 1939 r., nr 18, poz. 118.

¹⁰ T.j. z 12 października 1935 r. (Dz.U. z 1935 r., nr 80, poz. 499).

¹¹ AAN MS, sygn. 699, s. 15–17.

¹² Określenie organizacji wewnętrznej izby skarbowej, a w szczególności liczby i rodzajów referatów w oddziałach, kompetencje naczelników wydziałów, inspektora ochrony skarbowej, kierowników oddziałów i referentów kierujących referatami, w zakresie aprobaty pism, należało do dyrektora izby skarbowej. Aprobata pism składanych Ministerstwu Skarbu była wyłączną kompetencją dyrektora izby skarbowej.

¹³ Dz.U. z 1937 r., nr 35, poz. 270.

wydawała decyzje w sprawach należących do zakresu działania podległych urzędów, a niepodlegających rozpatrywaniu przez komisję odwoławczą, oraz w sprawach rozstrzygniętych w I instancji przez specjalne organy, którym poruczono wymiar opłat stemplowych, podatku od darowizn oraz dodatków komunalnych do tych opłat i podatku.

2. Wykonywanie nadzoru nad czynnościami podległych urzędów i organów wykonawczych.

3. Wykonywanie kontroli organów, którym poruczono wymiar opłat stemplowych i podatku od darowizn, jak również instytucji prawa publicznego, którym zlecono wymiar i pobór podatków państwowych.

4. Spełnianie czynności połączonych z wykonywaniem budżetu państwowego oraz innych czynności poruczonych właściwymi przepisami.

Do zakresu działania wydziału I ogólnego należały sprawy osobowe, gospodarcze oraz sprawy nienależące do właściwości innych wydziałów. W ramach wydziału I funkcjonowały dwa oddziały: 1) organizacyjno-osobowy i 2) gospodarczy (nadto: referat dyscyplinarny, kancelaria główna, składnica akt i biblioteka).

Wydział II podatków obejmował sprawy administracji, orzecznictwa i nadzoru, sprawy karne w zakresie podatków bezpośrednich i danin pokrewnych oraz postępowania egzekucyjnego władz skarbowych. Wydział II dzielił się na sześć oddziałów: 1) administracyjny, 2) podatku dochodowego, 3) podatków realnych, 4) podatku obrotowego¹⁴, 5) bilansowy, 6) egzekucyjny.

Wydział III rachunkowo-kasowy prowadził sprawy administracji, orzecznictwa i nadzoru w zakresie służby rachunkowo-kasowej, sprawy asygnowań, kontroli podatków, rachunkowości dochodów i rozchodów budżetowych oraz rachunkowości sum obrotowych i niebudżetowych. W ramach wydziału III funkcjonowało sześć oddziałów: 1) administracyjny, 2) asygnowań, 3) kontroli rachunkowości podatków, 4) dochodów budżetowych, 5) rozchodów budżetowych, 6) sum niebudżetowych.

Wydział IV akcyz i monopolów zajmował się administracją, orzecznictwem i nadzorem, sprawami karnymi w zakresie podatków i opłat pośrednich oraz monopolów państwowych. Obejmował także sprawy kontroli produkcji i obrotu artykułami podlegającymi (z mocy przepisów specjalnych) ograniczeniom w tym zakresie. Wydział IV był podzielony na trzy oddziały: 1) administracyjny, 2) akcyzowo-monopolowy, 3) karny skarbowy.

W zakresie działania wydziału V opłat stemplowych mieściły się sprawy administracji, orzecznictwa i nadzoru oraz karne w obrębie opłat stemplowych, podatku spadkowego i od darowizn. W wydziale V były dwa oddziały: 1) opłat, 2) podatku spadkowego.

¹⁴ Ustawa z dnia 4 maja 1938 r. o podatku obrotowym (Dz.U. z 1938 r., nr 34, poz. 292) uchyliła ustawę z dnia 15 lipca 1925 r. o państwowym podatku przemysłowym (t.j. z 30 maja 1936 r.; Dz.U. z 1936 r., nr 46, poz. 339).

Inspektor ochrony skarbowej nadzorował brygady ochrony skarbowej i współdziałał z wydziałem I izby skarbowej w załatwianiu spraw osobowych, organizacyjnych i gospodarczych ochrony skarbowej.

Izbom skarbowym podlegały jako organy administracji skarbowej: urzędy skarbowe, urzędy opłat stemplowych oraz urzędy skarbowe akcyz i monopolów państwowych.

Na czele urzędu stał naczelnik, podległy dyrektorowi izby skarbowej, odpowiedzialny za stan służby i będący przełożonym wszystkich funkcjonariuszy (pracowników) w okręgu urzędu. Rozporządzenie dokonało „zasadniczego” podziału urzędów na działy, z kierownikami na czele¹⁵.

W urzędzie skarbowym przewidziano trzy działy: 1) wymiarowy, 2) egzekucyjny, 3) rachunkowo-kasowy. Urząd opłat stemplowych dzielił się na trzy działy: 1) opłat, 2) podatku spadkowego, 3) rachunkowo-kasowy. Urząd skarbowy akcyz i monopolów państwowych składał się z dwóch działów: 1) akcyzowo-monopolowego i 2) karnego skarbowego¹⁶.

Urzędy skarbowe powołane były do: 1) orzecznictwa, poboru i nadzoru w sprawach podatków bezpośrednich i danin pokrewnych, 2) orzecznictwa i nadzoru w sprawach karnych dotyczących tych podatków i danin, 3) wykonywania w administracyjnym postępowaniu egzekucyjnym czynności wierzyciela owych należności, 4) wykonywania czynności urzędów opłat stemplowych w okręgach, w których nie było takich urzędów, 5) sprawowania czynności władzy egzekucyjnej dla należności pieniężnych, które mogły być ściągane w trybie egzekucji administracyjnej, 6) nadzorowania akcji wymiarowej i poborowej prowadzonej przez instytucje prawa publicznego, którym zlecono wymiar i pobór podatków, 7) wykonywania innych czynności zleconych odrębnymi przepisami.

Urzędom opłat stemplowych powierzono: 1) orzecznictwo, kontrolę i nadzór w sprawach opłat stemplowych i danin pokrewnych (a na obszarze obowiązywania kodeksu cywilnego austriackiego także „należności sądowych”, gdy ich wymiar należał do urzędu opłat stemplowych), 2) pobór tych opłat, danin i należności oraz orzecznictwo i nadzór w sprawach karnych z nimi związanymi, 3) wykonywanie czynności wierzyciela tych należności w administracyjnym postępowaniu egzekucyjnym.

Urzędy skarbowe akcyz i monopolów państwowych zajmowały się: 1) orzecznictwem, poborem i nadzorem w sprawach podatków i opłat pośrednich oraz monopolów państwowych, 2) wykonywaniem w administracyjnym postępowaniu egzekucyjnym czynności wierzyciela tych należności, 3) kontrolą produkcji i obrotu

¹⁵ Liczbę i rodzaj działów oraz ich zakres działania miało określać dla każdego urzędu oddzielne zarządzenie.

¹⁶ Określenie szczegółowej organizacji wewnętrznej działów i szczegółowych praw oraz obowiązków naczelników urzędów, ich zastępców, kierowników działów i referentów należało do dyrektora izby skarbowej.

artykułami podlegającymi (z mocy przepisów specjalnych) ograniczeniom w produkcji i obrocie, 4) orzecznictwem i nadzorem w sprawach karnych dotyczących tych podatków, opłat i monopolów.

Rozporządzenie z dnia 23 lutego 1939 r. uregulowało również organizację i zakres działalności organów wykonawczych władz skarbowych: ochrony skarbowej i kontroli skarbowej. Dla ochrony skarbowej rozporządzenie stworzyło właściwą, oczekiwaną od 3 lat, podstawę prawną działania¹⁷. Ochrona skarbową zorganizowana była w brygadach, których właściwość obejmowała w zasadzie obszar jednego lub kilku powiatów. W obwodzie brygady mogły być tworzone oddziały brygady ochrony skarbowej. Na czele brygady stał kierownik, podległy dyrektorowi izby skarbowej.

Brygadam ochrony skarbowej powierzono: 1) „śledzenie” przestępstw z zakresu podatków i opłat pośrednich, monopolów państwowych, podatków bezpośrednich, opłat stemplowych i danin pokrewnych, obrotu papierami premiovymi oraz z dziedziny obrotu pieniężnego i towarowego z zagranicą i W.M. Gdańskiem, 2) prowadzenie dochodzeń w sprawach o przestępstwa z zakresu podatków i opłat pośrednich, monopolów państwowych i obrotu papierami premiovymi, a w odniesieniu do przestępstw z zakresu podatków bezpośrednich, opłat stemplowych i danin pokrewnych – prowadzenie dochodzeń w granicach zlecenia wydanego przez władzę skarbową uprawnioną do ścigania tych przestępstw, 3) wykonywanie czynności z zakresu dochodzenia, zleconych przez prokuratora, w sprawach o przestępstwa z dziedziny obrotu pieniężnego i towarowego z zagranicą i z W.M. Gdańskiem, 4) nadzorowanie obrotu akcyzowo-monopolowego z W.M. Gdańskiem, 5) wykonywanie innych czynności zleconych przez władzę przełożoną.

Omawiane rozporządzenie z dnia 23 lutego 1939 r. utrzymało organizację kontroli skarbowej w postaci rejonów kontrolnych, których właściwość obejmowała w zasadzie obszar jednego powiatu. Na czele rejonu kontroli skarbowej stał kierownik rejonu, podległy naczelnikowi urzędu skarbowego akcyz i monopolów państwowych. W obwodzie rejonu kontrolnego mogły być tworzone oddziały rejonu kontroli skarbowej. Dla kontroli przedsiębiorstw akcyzowo-monopolowych ustanowiono stałe nadzory. Funkcję stałego nadzoru pełnili urzędnicy rejonu kontroli skarbowej, wyznaczeni przez dyrektora izby skarbowej.

Rejonom kontroli skarbowej powierzono: 1) wykonywanie nadzoru nad produkcją i obrotem artykułami akcyzowo-monopolowymi oraz kontrolę obrotu artykułów podlegających (z mocy przepisów specjalnych) ograniczeniom w produkcji

---

¹⁷ Powołano ją bowiem zarządzeniem Ministra Skarbu z dnia 26 sierpnia 1936 r. o organach i zakresie działania Inspektoratu Dewizowego Ministerstwa Skarbu. W 1937 r. zmieniono jego nazwę na Inspektorat Główny Ochrony Skarbowej. Forma prawna, którą posłużono się w 1936 r., powołując i określając zakres działania ochrony skarbowej, była niewłaściwa i wywołała wiele komplikacji prawnych, nieporozumień i sporów kompetencyjnych. Zob. A. Witkowski, *Ochrona skarbową w Polsce*, Warszawa 1998, s. 11–28.

i obrocie, 2) współdziałanie z organami przedsiębiorstw monopolowych w zakresie wyznaczonym przez ministra skarbu, 3) ściganie i prowadzenie dochodzeń w sprawach o przestępstwa z zakresu podatków i opłat pośrednich, monopolów państwowych oraz obrotu papierami premiovymi, 4) wykonywanie innych czynności zleconych przez urząd skarbowy akcyz i monopolów państwowych.

Jak już sygnalizowałem, omawiane rozporządzenie wyznaczyło „zasadniczą” strukturę organizacyjną izb i urzędów skarbowych. Szczegóły w tym zakresie uregulowało zarządzenie Ministra Skarbu z dnia 24 marca 1939 r.¹⁸ oraz zarządzenia dyrektorów poszczególnych izb skarbowych. Oprócz pięciu (wymienionych już) wydziałów, zarządzenie Ministra Skarbu wyodrębniło dodatkowo: 1) wydział VI emerytur i rent w Izbach Skarbowych w Poznaniu i w Grodzkiej w Warszawie, 2) wydział VI emerytur w Izbie Skarbowej we Lwowie, 3) wydział VI rent w Izbie Skarbowej w Krakowie, 4) wydział VII bilansowy w Izbie Skarbowej Grodzkiej w Warszawie, 5) oddział katastralny w wydziałach II podatków Izb Skarbowych w Grudziądzu, we Lwowie, w Krakowie, Poznaniu i Stanisławowie, 6) działy katastralne w niektórych urzędach skarbowych w okręgach Izb Skarbowych w Grudziądzu, Krakowie, we Lwowie, w Poznaniu, Stanisławowie oraz w Urzędzie Skarbowym w Działdowie (okręg Izby Skarbowej Okręgowej w Warszawie).

Do zakresu działania wydziału VI emerytur i rent należały sprawy orzecznictwa w zakresie emerytur, rent i innych zaopatrzeń. W szczególności oddział emerytur załatwiał sprawy orzecznictwa, uzgadniania przyznania, wymiaru i przymusowego ściągnięcia w zakresie zaopatrzeń emerytalnych cywilnych funkcjonariuszy państwowych, osób wojskowych i ich rodzin. Z kolei oddział rent załatwiał sprawy orzecznictwa i przymusowego ściągnięcia w zakresie zaopatrzeń inwalidów wojennych i wojskowych, osób pozostałych po inwalidach, poległych, zmarłych lub zaginionych w związku ze służbą, oraz innych zaopatrzeń¹⁹.

Do wydziału bilansowego należały sprawy orzecznictwa podatkowego w zakresie działania izby skarbowej jako władzy I instancji, czuwanie nad sprawnością poboru należności własnych, sprawy ulg podatkowych, statystyki i analiz w zakresie tych należności.

Oddział katastralny sprawował nadzór nad administracją katastralną, a w szczególności nad czynnościami archiwum map, działu „nowych pomiarów i rekonstrukcyjnych”, czuwał nad utrzymaniem w aktualności operatów katastru gruntowego oraz współdziałał z oddziałem podatków realnych przy wymiarze podatku gruntowego i wszelkich danin opartych na tym podatku.

---

¹⁸ Zarządzenie Ministra Skarbu z dnia 24 marca 1939 r. o ustaleniu wewnętrznego podziału izb skarbowych i podległych im urzędów na jednostki organizacyjne oraz o zakresie działania tych jednostek, Mon. Pol. 1939, nr 78, poz. 178.

¹⁹ Zob. A. Witkowski, *Działalność ubezpieczeniowa izb skarbowych w Polsce międzywojennej i w latach 1944–1950*, „Rzeszowskie Zeszyty Naukowe Prawo – Ekonomia (Seria Prawnicza)” 2001, t. 30, s. 41–45.

Dział katastralny przeprowadzał prace na rzecz utrzymania w aktualności operatów katastru gruntowego oraz współdziałał z działem wymiarowym przy wymiarze podatku gruntowego i wszelkich danin opartych na tym podatku.

Przy urzędach i izbach skarbowych były czynne powiatowe i wojewódzkie komisje klasyfikacyjne (a przy ministrze skarbu – Główna Komisja Klasyfikacyjna), utworzone ustawą z dnia 26 marca 1935 r. o klasyfikacji gruntów dla podatku gruntowego²⁰, zmierzającą do utworzenia jednolitych podstaw dla wymiaru podatku gruntowego, który obok podatku spadkowego stanowił w tym czasie wyłom w niemal już zunifikowanym systemie podatkowym²¹. Powiatowym komisjom klasyfikacyjnym przewodniczyli naczelnicy urzędów skarbowych, a na czele wojewódzkich komisji klasyfikacyjnych stali dyrektorzy izb skarbowych²².

Ustawa z dnia 15 marca 1934 r., zawierająca ordynację podatkową²³, która ujednoliciła postępowanie wymiarowe w sprawach państwowych podatków bezpośrednich, postanowiła, że II instancją w sprawach podatków są izby skarbowe²⁴. Jednocześnie utworzyła przy izbach skarbowych komisje odwoławcze jako władze powołane do rozstrzygania odwołań w sprawach wymiaru przez urzędy skarbowe podatków przemysłowego od obrotu i dochodowego (dział I). Uprawniła też urzędy skarbowe do rozstrzygania „własną władzą” odwołań od wymiarów podatków w przypadkach, gdy w wyniku uznania odwołania w całości lub w części za zasadne, zmniejszenie podatku nie przekroczy 300 zł²⁵.

Rozporządzenie wykonawcze do ordynacji podatkowej²⁶ zakładało, że przy każdej z 15 izb skarbowych i Wydziale Skarbowym Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego będzie funkcjonowała jedna komisja odwoławcza. Komisje odwoławcze

²⁰ Dz.U. z 1935 r., nr 27, poz. 203.

²¹ Na terenie byłego zaboru rosyjskiego podatek gruntowy był wymierzany na podstawie obszaru gruntów, według stawek kwotowych z 1 ha, zróżnicowanych jedynie w zależności od klasy gruntów. W byłych zaborach pruskim i austriackim wymiar opierał się (z pewnymi różnicami) na przychodzie katastralnym.

²² Organizację i szczegółowe zadania komisji klasyfikacyjnych określiło rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 12 lipca 1935 r., wydane w porozumieniu z ministrami: rolnictwa i reform rolnych oraz spraw wewnętrznych, w sprawie wykonania ustawy o klasyfikacji gruntów dla podatku gruntowego (Dz.U. z 1935 r., nr 52, poz. 340).

²³ T.j. z 14 lutego 1936 r. (Dz.U. z 1936 r., nr 14, poz. 134).

²⁴ Ordynacja podatkowa uprawniała ministra skarbu do przekazywania załatwienia niektórych spraw podatkowych w I instancji izbom skarbowym. Dla tych spraw II instancją był minister skarbu.

²⁵ Jeżeli podatnik nie zadowolił się orzeczeniem urzędu skarbowego, mógł zażądać w ciągu 14 dni po otrzymaniu orzeczenia, aby jego odwołanie zostało rozpatrzone przez właściwą władzę odwoławczą. Ministrowi skarbu przyznano prawo zmieniania granic uprawnień urzędów skarbowych w postępowaniu odwoławczym, w odniesieniu do wszystkich lub niektórych tylko podatków, oraz ustanawiania dla poszczególnych okręgów wymiarowych szerszego lub węższego zakresu tych uprawnień.

²⁶ Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 25 marca 1937 r. o wykonaniu ordynacji podatkowej (Dz.U. z 1937 r., nr 35, poz. 270).

były wyłaniane z grona płatników podatku przemysłowego od obrotu lub dochodowego (dział I) w okręgu izby skarbowej na okres 2-letni. Przewodniczącym komisji odwoławczej był mianowany przez ministra skarbu urzędnik Ministerstwa Skarbu (I kategorii i legitymujący się przynajmniej 5-letnią służbą w dziale podatków bezpośrednich).

W skład komisji odwoławczej wchodziło 12 lub 18 członków i tyluż zastępców, mianowanych przez ministra skarbu na wniosek dyrektora izby skarbowej, oraz 12 lub 18 członków i tyluż zastępców, powoływanych przez ministra skarbu spośród kandydatów przedstawionych (za pośrednictwem dyrektora izby skarbowej) w podwójnej ilości przez izby rolnicze, przemysłowo-handlowe, rzemieślnicze, lekarskie oraz rady adwokackie. Komisja odwoławcza obradowała i orzekała bądź w pełnym składzie, bądź w sekcjach złożonych z przewodniczącego oraz sześciu członków, w tym trzech z grupy mianowanych. Zwoływanie posiedzeń komisji lub poszczególnych sekcji, kierowanie ich czynnościami, czuwanie nad prawidłowym stosowaniem ustaw podatkowych i przepisów ordynacji było obowiązkiem przewodniczącego komisji odwoławczej. Sekcje rozstrzygały odwołania zasadniczo ostatecznie. Jeżeli jednak przewodniczący komisji odwoławczej uznał, że uchwała sekcji narusza przepisy ustaw podatkowych lub rażąco odbiega od danych zawartych w aktach wymiarowych, to powinien przekazać sprawę na forum całej komisji, która orzekała ostatecznie. Pełnego składu komisji wymagało też opiniowanie opracowanych przez izby skarbowe projektów norm szacunkowych dla wymiaru podatków (zatwierdzał je minister skarbu po wysłuchaniu opinii właściwych samorządów gospodarczych).

Komisja i sekcje były zdolne do powzięcia uchwał, jeżeli na posiedzeniu komisji obecnych było przynajmniej ośmiu, a na posiedzeniu sekcji przynajmniej dwóch członków oprócz przewodniczącego. Ich uchwały zapadały bezwzględną większością głosów osób biorących udział w głosowaniu. Przewodniczący nie głosował, lecz rozstrzygał w razie równości głosów. Służyło mu też prawo wniesienia skargi do Najwyższego Trybunału Administracyjnego na orzeczenie lub postanowienie komisji odwoławczej (w tym przypadku nie obowiązywał wymóg zastępstwa adwokackiego). Prawo wniesienia skargi do NTA, po wyczerpaniu toku instancji, służyło również podatnikowi, ale obowiązywał go przymus adwokacki.

III.

Południowo-wschodni zakątek w Polsce międzywojennej rozdzielony był między województwa: lwowskie i krakowskie, będące jednocześnie okręgami izb skarbowych we Lwowie i w Krakowie²⁷.

²⁷ Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 27 kwietnia 1921 r. (Dz.U. z 1921 r., nr 41, poz. 254) utworzyło Izby Skarbowe w Krakowie (obejmowało województwo krakowskie) i we Lwowie (dla województw: lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego). Rozporządzenie Ministra

Przebieg działań wojennych w 1944 r. przesądził o tym, kto będzie miał największy wpływ na losy ziem polskich wyzwolanych spod okupacji niemieckiej²⁸. Układ z dnia 26 lipca 1944 r., ustalający wstępnie granicę wschodnią i północną między Polską a ZSRR (ostatecznie wytyczoną na mocy umowy zawartej w Moskwie 16 sierpnia 1945 r.)²⁹, pozostawił po stronie Polski 13 powiatów byłego województwa lwowskiego. Nadto przylegały do nich części powiatów: jasielskiego, gorlickiego, dębickiego i mieleckiego, oddzielone od swego macierzystego województwa krakowskiego³⁰.

W myśl porozumienia między PKWN i rządem ZSRR z dnia 26 lipca 1944 r., traktującego o stosunkach między Naczelnym Dowództwem Wojsk Radzieckich a polską administracją cywilną po wkroczeniu wojsk radzieckich na terytorium Polski, rząd radziecki uznawał PKWN za wyłącznie uprawnionego do tworzenia aparatu państwowego na ziemiach polskich wyzwolanych spod okupacji hitlerowskiej. Z chwilą zaprzestania działań wojennych terytoria te miały przechodzić pod zarząd administracji cywilnej PKWN (w sferze działań wojennych władza zwierzchnia w sprawach dotyczących prowadzenia wojny należała do Wodza Naczelnego Wojsk Radzieckich)³¹.

Skarbu z dnia 15 kwietnia 1930 r. (Dz.U. z 1930 r., nr 37, poz. 327) utworzyło Izbę Skarbową II we Lwowie, której właściwość rozciągnięto na obszar województw stanisławowskiego i tarnopolskiego, wyłączonych z okręgu administracyjnego dotychczasowej Izby Skarbowej we Lwowie, która – obejmując tylko województwo lwowskie – otrzymała nazwę Izba Skarbowa I we Lwowie. W drodze rozporządzenia z dnia 14 listopada 1934 r. minister skarbu utworzył Izbę Skarbową w Stanisławowie (Dz.U. z 1934 r., nr 104, poz. 931). Powstała ona w następstwie wyłączenia województwa tarnopolskiego z okręgu Izby Skarbowej II we Lwowie, która – obejmując tylko województwo stanisławowskie – przeniosła siedzibę do Stanisławowa i zmieniła nazwę na Izba Skarbowa w Stanisławowie. Województwo tarnopolskie poddano właściwości dotychczasowej Izby Skarbowej I we Lwowie, która odtąd funkcjonowała pod nazwą Izba Skarbowa we Lwowie. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29 kwietnia 1939 r. (Dz.U. z 1939 r., nr 41, poz. 272) wyłączyło z okręgu administracyjnego we Lwowie obszar województwa tarnopolskiego i utworzyło dla niego Izbę Skarbową w Tarnopolu, która miała rozpocząć działalność 1 października 1939 r.

²⁸ Zob. W. Ćwik, *Polska Ludowa i początki III Rzeczypospolitej (1944–1999)*, [w:] W. Ćwik (red.), W. Mróz, A. Witkowski, *Administracja w systemie ustrojowym Polski X–XX w.*, wyd. 4, Przemysł 2002, s. 295.

²⁹ Zob. W. Witkowski, *Historia administracji w Polsce 1764–1999*, Warszawa 2007, s. 406.

³⁰ Zob. J. Petrus, *Jak Rzeszów został siedzibą województwa*, Rzeszów 1989, s. 3.

³¹ Zob. J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, *Historia ustroju i prawa polskiego*, Warszawa 2009, s. 663–665; T. Dubicki, *Działalność radzieckich komendantur wojennych na ziemiach polskich w latach 1944–1945*, „Acta Universitatis Lodziensis. Politologia” 1982, nr 7, s. 119–122. J. Petrus (*op. cit.*, s. 3–4) pisze, iż „gotowi do objęcia władzy administracyjnej w powiatach byli pełnomocnicy z ramienia Delegatury Rządu (londyńskiego)”. Warto zauważyć, że po zajęciu Lwowa przez wojska radzieckie, z którymi współdziałały w ramach akcji „Burza” oddziały AK obszaru lwowskiego (w lipcu 1944 r.), NKWD aresztowało między innymi Adama Ostrowskiego – szefa Delegatury Okręgowej Rządu. Zob. A. Albert [W. Roszkowski], *Najnowsza historia Polski 1914–1993*, Kielce 1994, s. 221.

Statutu tymczasowy rad narodowych z 1 stycznia 1944 r. (niepublikowany) stanowił, iż Krajowa Rada Narodowa „sprawuje władzę na obszarze całej Polski w oparciu o system rad narodowych”³². Dla powstających na Rzeszowszczyźnie, z inicjatywy obozu lewicy, rad narodowych (jeszcze w okresie okupacji hitlerowskiej powołano blisko 30 konspiracyjnych rad narodowych³³) oraz urzędów starościńskich (w Nisku, Rzeszowie, Tarnobrzegu i Przemyślu, utworzonych w pierwszej połowie sierpnia 1944 r.)³⁴ należało określić przynależność wojewódzką.

W dniu 18 sierpnia powołano w Rzeszowie Wojewódzką Radę Narodową³⁵, która obwieściła, iż „stanowi obecnie zwierzchnią władzę terytorialną wszystkich ziem wyzwolonych w Małopolsce”, a „organami Odrodzonego Państwa polskiego są powiatowe i miejskie rady narodowe, zatwierdzone przez Wojewódzką Radę Narodową oraz powołane przez nią organa Milicji Obywatelskiej”³⁶. Zauważmy, że Konstytucja z dnia 17 marca 1921 r. – uznana w manifeście PKWN za „jedyną obowiązującą” – wymagała dla utworzenia województwa „drogi ustawodawczej”.

W sierpniu 1944 r. zorganizowały się „samorzutnie na mocy zarządzeń miejscowych Rad Narodowych” Urzędy Skarbowe w: Rzeszowie (5 sierpnia), Jarosławiu (10 sierpnia), Brzozowie (11 sierpnia), Przemyślu (14 sierpnia) i Nisku (21 sierpnia)³⁷, należące przed wojną do okręgu administracyjnego Izby Skarbowej we Lwowie, który znalazł się poza granicą państwa polskiego. Wyłonił się zatem problem

³² M. Kallas, A. Lityński, *Historia ustroju i prawa Polski Ludowej*, Warszawa 2000, s. 44; J. Pawłowicz, *Krajowa Rada Narodowa w okresie okupacji*, [w:] *Krajowa Rada Narodowa*, red. A. Burda, Wrocław 1976, s. 46–47.

³³ W. Mróz, *Terenowy aparat władzy i administracji w świetle ustawodawstwa, doktryny i praktyki (wybrane zagadnienia z zakresu funkcjonowania organów lokalnych w województwie rzeszowskim w latach 1944–1950)*, [w:] *Z historii państwa, prawa, miast i Polonii. Prace ofiarowane Profesorowi Władysławowi Ćwikowi w czterdziestolecie jego pracy twórczej*, red. J. Ciągwa, T. Opas, Rzeszów 1998, s. 169. M. Pietrzak podkreśla, że powstałe pod koniec okupacji rady narodowe istniały „głównie na papierze” i miały po wkroczeniu do kraju Armii Radzieckiej stać się formą ustrojową sprawowania władzy przez obóz komunistyczny. Zob. J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, *op. cit.*, s. 651.

³⁴ J. Petrus, *op. cit.*, s. 4.

³⁵ Zob. protokół z zebrania organizacyjnego WRN w Rzeszowie w dniu 18 sierpnia 1944 r. Archiwum Państwowe w Rzeszowie (dalej jako: AP Rz), Wojewódzka Rada Narodowa 1944–1950, sygn. 8, s. 1–11. Wiodącą rolę w utworzeniu WRN w Rzeszowie odegrał delegat PKWN dr Stanisław Skrzyszowski. Zob. W. Mróz, *Z problemów funkcjonowania administracji terenowej w Polsce w latach 1944–1946*, [w:] *Prawo – administracja – gospodarka w procesie transformacji ustrojowej Rzeczypospolitej Polskiej. Prace dedykowane Wyższej Szkole Administracji i Zarządzania w Przemyślu z okazji Jubileuszu 5-lecia istnienia*, red. J. Buczkowski, J. Posłuszny, Przemyśl 2001, s. 590. J. Petrus (*op. cit.*, s. 10) pisze w szczególności, że tylko pozornie wyglądało to na oddolną autokrację – inspiracja PKWN, choć nieoficjalna, była wyraźna.

³⁶ J. Petrus, *op. cit.*, s. 10.

³⁷ AP Rz, Izba Skarbowa w Rzeszowie 1944–1950 (dalej jako: IS), sygn. 27, s. 13; AAN MS, sygn. 786, s. 130.

zorganizowania w Rzeszowie władzy skarbowej II instancji. Stało się to w dniu 21 sierpnia 1944 r. mocą uchwały Wojewódzkiej Rady Narodowej w Rzeszowie. Powierzyła ona „pewne, wstępne prace organizacyjne” Zygmuntovi Krokowskiemu³⁸. W materiałach źródłowych znajdujemy też inną informację, a mianowicie, że Izba Skarbowa w Rzeszowie rozpoczęła działalność na podstawie zarządzenia wojewody rzeszowskiego z dnia 21 sierpnia 1944 r. (nr 69/44)³⁹, co wydaje się bardziej prawdopodobne, gdyż w dniu 21 sierpnia 1944 r. WRN nie obradowała. Nadto należy zauważyć, iż w owym czasie (do 19 listopada 1944 r.) przewodniczący prezydium WRN w Rzeszowie pełnił równocześnie funkcję wojewody⁴⁰.

Zauważmy też, iż obowiązująca w omawianym czasie ustawa z dnia 31 lipca 1919 r. o organizacji władz i urzędów skarbowych⁴¹ zastrzegła dla kompetencji Rady Ministrów decyzje o tworzeniu i znoszeniu izb skarbowych, ustaleniu i zmianie ich okręgów oraz oznaczeniu ich siedzib.

Organizację Izby Skarbowej podjęto w oparciu o 16 pracowników skarbowych. We wrześniu 1944 r. Z. Krokowski, pełniący obowiązki dyrektora Izby Skarbowej w Rzeszowie (i jednocześnie p.o. naczelnika wydziału II Izby Skarbowej), poinformował Resort Gospodarki Narodowej i Finansów PKWN, że: 1) stanowisko dyrektora Izby Skarbowej nie jest obsadzone, 2) zorganizowano wszystkie wydziały, 3) „uaktywniono” Urzędy Skarbowe w Brzozowie, Jarosławiu, Nisku, Przemyślu i Rzeszowie, 4) w stadium organizacji znajdują się Urzędy Skarbowe w Przeworsku, Mielcu, Kolbuszowej, Tarnobrzegu (otrzymały już lokale, jednak z powodu zniszczenia akt wymiarowych, ksiąg bierczych oraz braku odpowiednich druków rozpoczną prace z pewnym opóźnieniem), 5) powołano Urzędy Skarbowe Akcyz i Monopolów Państwowych w Rzeszowie i Przemyślu oraz Rejony Kontroli Skarbowej w Rzeszowie, Łańcucie, Mielcu, Tarnobrzegu, Nisku, Przemyślu i Jarosławiu, 6) urzędy skarbowe, w obecnym stanie prowadzonych przezeń agend,

³⁸ AP Rz IS, sygn. 27, s. 3.

³⁹ AP Rz IS, sygn. 15, s. 1.

⁴⁰ AP Rz, *Urząd Wojewódzki w Rzeszowie 1944–1950*, sygn. 64, s. 1–2. Zauważmy, iż utworzenie Izby Skarbowej nastąpiło w momencie obowiązywania uchwały KRN z dnia 1 stycznia 1944 r. Statut tymczasowy rad narodowych i gdy PKWN miał sprawować władzę powierzoną mu ustawą z dnia 21 lipca 1944 r. przez wojewódzkie, powiatowe, miejskie i gminne rady narodowe oraz swych pełnomocnych przedstawicieli. Zob. J. Trzciniński, *Instytucje ustrojowe okresu przejściowego 1944–1947*, [w:] *Konstytucje Polski*, red. M. Kallas, t. 2, Warszawa 1990, s. 250–256; M. Kallas, A. Lityński, *op. cit.*, s. 36–60. W. Mróz (*Terenowy aparat władzy...*, s. 590–591) zauważa, że w początkowym okresie działalności wojewódzkich i powiatowych rad narodowych przewodniczący ich prezydiów obejmowali również funkcje odpowiadające zadaniom przedwojennych wojewodów i starostów. Z kolei J. Surowiec podkreśla, że utworzone kolegalne organy kierownicze, w postaci prezydiów rad narodowych, były rozwiązaniem umożliwiającym terenowym radom narodowym pełnienie także funkcji wykonawczych. Zob. J. Surowiec, *Spór o koncepcję ustroju państwowego Polski w okresie Krajowej Rady Narodowej (1944–1946)*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo” 1982, nr 532, s. 30–31.

⁴¹ T.j. z 12 października 1935 r. (Dz.U. z 1935 r., nr 80, poz. 499).

nie odczuwają braku fachowego personelu, 7) powstałe urzędy i Izba Skarbowa zatrudniają łącznie 406 osób⁴².

Informacja o zorganizowaniu wszystkich wydziałów Izby Skarbowej wydaje się nazbyt optymistyczna i nieprecyzyjna, skoro z innych materiałów źródłowych (sprawozdanie z działalności wydziału I Izby Skarbowej z dnia 23 czerwca 1945 r.) dowiadujemy się, że w tym okresie trudno mówić o „normalnym podziale pracy w II instancji” ze względu na brak kadr posiadających przygotowanie i doświadczenie w pracy na tym szczeblu administracji skarbowej. Wyglądało to tak, że poszczególni urzędnicy Urzędu Skarbowego w Rzeszowie równocześnie spełniali funkcje referentów w odpowiednich komórkach organizacyjnych Izby Skarbowej⁴³.

W dniu 14 października Resort Finansów PKWN powierzył pełnienie obowiązków kierownika Izby Skarbowej mgr. Stanisławowi Wielochowskiemu (przed wojną zajmował stanowisko inspektora w Izbie Skarbowej w Poznaniu), którego 7 grudnia 1945 r. zastąpił Jan Ostaszewski, mianowany na to stanowisko przez ministra skarbu⁴⁴.

W okresie od 5 sierpnia do 17 października 1944 r. zostało zorganizowanych: 15 urzędów skarbowych, obejmujących 13 powiatów byłego województwa lwowskiego (brzozowski, jarosławski, kolbuszowski, krośnieński, leski, lubaczowski, łańcucki, nizański, przemyski, przeworski, rzeszowski, sanocki, tarnobrzelski) oraz dwa powiaty z województwa krakowskiego (dębicki i mielecki), trzy urzędy skarbowe akcyz i monopolów państwowych, 14 rejonów kontroli skarbowej, trzy brygady ochrony skarbowej⁴⁵.

Po wyzwoleniu spod okupacji hitlerowskiej, w wyniku zimowej ofensywy 1945 r., reszty powiatów województwa krakowskiego i samego Krakowa rozpoczęły się spory co do przynależności wojewódzkiej powiatów: gorlickiego, jasielskiego, dębickiego i mieleckiego, gdzie władze rzeszowskie zdążyły już zorganizować urzędy starościńskie⁴⁶.

Z dniem 1 kwietnia 1945 r. do okręgu administracyjnego Izby Skarbowej w Krakowie (wznowiła działalność pod koniec stycznia 1945 r.⁴⁷) zostały włączone Urzędy Skarbowe oraz Rejony Kontroli Skarbowej w Dębicy i Mielcu. Powróciły one do okręgu administracyjnego Izby Skarbowej w Rzeszowie z dniem 1 listopada 1945 r.⁴⁸ w związku z dekretem z dnia 7 lipca 1945 r. o utworzeniu wo-

⁴² AAN MS, sygn. 699, s. 132–134.

⁴³ AP Rz IS, sygn. 15, s. 1.

⁴⁴ AP Rz IS, sygn. 27, s. 3, sygn. 15, s. 1.

⁴⁵ AP Rz IS, sygn. 15, s. 2.

⁴⁶ Zob. W. Ćwik, *Rys historyczny podziałów administracyjno-terytorialnych regionu południowo-wschodniego Polski*, „Prace Humanistyczne. Towarzystwo Naukowe w Rzeszowie. Komisja Nauk Prawnych, Historycznych i Ekonomicznych” 1983, z. 21, s. 36; J. Petrus, *op. cit.*, s. 13.

⁴⁷ AAN MS, sygn. 785, s. 127, sygn. 223, s. 48.

⁴⁸ AP Rz IS, sygn. 27, s. 13.

jewództwa rzeszowskiego⁴⁹. Utworzone już formalnie województwo obejmowało bowiem, oprócz wyżej wymienionych powiatów z byłego województwa lwowskiego, także powiaty dębicki i mielecki, a nadto jasielski i gorlicki, które równocześnie wyłączono z województwa krakowskiego. Urzędy Skarbowe w Gorlicach i Jaśle zostały utworzone odpowiednio w styczniu i lutym 1945 r.

Proces kształtowania wymaganej struktury organizacyjnej, podjęty w ostatniej dekadzie sierpnia 1944 r., trwał przez cały 1945 r. Przykładowo pod koniec marca 1945 r. w Izbie Skarbowej funkcjonowały następujące oddziały w wydziałach utworzonych formalnie jeszcze w 1944 r.: 1) w wydziale I ogólnym: organizacyjno-osobowy, gospodarczy oraz kancelaria i sekretariat, 2) w wydziale II podatków: administracyjny, podatku dochodowego, podatku obrotowego, podatków realnych, bilansowy, egzekucyjny, 3) w wydziale III rachunkowo-kasowym: asygnowań, rozchodów budżetowych, dochodów budżetowych, 4) w wydziale IV akcyzowo-monopolowym: administracyjny, akcyzowy, karny, 5) w wydziale V opłat stemplowych: podatku spadkowego i od darowizn oraz opłat stemplowych⁵⁰.

Wydział VI utworzono z dniem 1 maja 1945 r. Przypomnijmy, że w okresie II Rzeczypospolitej sprawy emerytur ze służby państwowej, pieniężnego zaopatrzenia inwalidów wojennych oraz innych zaopatrzeń płatnych ze Skarbu Państwa⁵¹ załatwiane były w I instancji przez niektóre izby skarbowe, obok ich zasadniczych zadań (wypełnianych przez organ administracji skarbowej II instancji). Organem odwoławczym i nadzorczym był minister skarbu⁵².

Jesienią 1944 r., wobec uwalniania spod okupacji niemieckiej kolejnych terenów państwa, pojawiła się potrzeba pilnego uregulowania kwestii wymiaru i wypłaty zaopatrzeń emerytalnych, inwalidzkich i innych płatnych ze Skarbu Państwa. Decyzją z dnia 27 października 1944 r. Resort Gospodarki Narodowej

---

⁴⁹ Dz.U. z 1945 r., nr 27, poz. 168. W. Ćwik pisał, że powstałe w 1944 r., w zmienionych warunkach polityczno-ustrojowych i geograficznych, województwo rzeszowskie było swego rodzaju realizacją projektów z okresu Polski międzywojennej, które przybliżył w artykule *Nad Sanem, Tanwią i Wisłoką 1918–1939. Podziały administracyjne i projekty ich zmian* („Rzeszowskie Zeszyty Naukowe. Prawo – Ekonomia. UMCS Filia w Rzeszowie” 1991, t. 9, s. 121–139).

⁵⁰ AP Rz IS, sygn. 27, s. 3–4.

⁵¹ Część 16 i 17 budżetu państwa.

⁵² Statut organizacyjny Ministerstwa Skarbu, zatwierdzony uchwałą Rady Ministrów z dnia 15 listopada 1938 r. (Mon. Pol. 1938, nr 268, poz. 628), przewidywał w centrali Ministerstwa Skarbu między innymi Biuro Emerytur i Rent. Istniejące w niektórych izbach skarbowych wydziały VI emerytur i rent były podzielone odpowiednio na: oddział emerytur i dwa oddziały rent (Izba Skarbowa w Poznaniu), oddział emerytur i oddział rent (Izba Skarbowa Grodzka w Warszawie), dwa oddziały rent (Izba Skarbowa w Krakowie) oraz dwa oddziały emerytur (Izba Skarbowa we Lwowie). Wydział VI Izby Skarbowej w Krakowie nie zajmował się emeryturami cywilnymi, a wszystkie sprawy związane z przyznawaniem i wypłatą owych zaopatrzeń dla osób zamieszkających na terenie całej Małopolski były wówczas scentralizowane w wydziale VI Izby Skarbowej we Lwowie, który składał się z dwóch oddziałów i zatrudniał 28 osób. Zob. A. Witkowski, *Działalność ubezpieczeniowa...*, s. 41–45.

i Finansów PKWN zarządził rejestrację inwalidów i emerytów przez świeżo reaktywowane urzędy skarbowe, które zobowiązano jednocześnie do wypłaty uprawionym zaliczek na poczet przyszłych zaopatrzeń. W Izbie Skarbowej w Lublinie utworzono natomiast wydział VI emerytur i rent, któremu powierzono załatwianie spraw emerytur i pieniężnego zaopatrzenia inwalidzkiego z całego obszaru wyzwolonego spod okupacji niemieckiej. Wobec wyzwolania spod okupacji niemieckiej kolejnych terenów pojawiła się konieczność rozbudowy aparatu skarbowego w dziedzinie emerytur i rent, gdyż istniejący tylko w Izbie Skarbowej w Lublinie wydział VI nie mógł podołać stale rosnącym zadaniom. Nie podtrzymano wzorca przedwojennego (sprawy emerytur i rent należały do zakresu działania tylko czterech izb skarbowych). Okólnikiem z dnia 23 marca 1945 r. minister skarbu polecił wszystkim izmom skarbowym przystąpić do zorganizowania wydziałów VI, załatwiających sprawy emerytur, rent i innych zaopatrzeń płatnych ze Skarbu Państwa⁵³. Izba Skarbowa w Lublinie, obsługująca dotąd w omawianym względzie cały obszar wyzwolony spod okupacji niemieckiej, miała ograniczyć swą właściwość do spraw z województwa lubelskiego, a pozostałe przekazać właściwym terytorialnie izmom skarbowym, zaznaczając w każdym przypadku, czy dana osoba otrzymała jakiegokolwiek zaopatrzenie.

Wydział VI w Izbie Skarbowej w Rzeszowie rozpoczął działalność, mając w składzie sześć niewykwalifikowanych osób. Zdołali oni jednak w ciągu miesiąca uporządkować akta emerytów i inwalidów nadesłane przez Izby Skarbowe w Krakowie i Lublinie oraz przygotować do wypłaty w dniu 1 czerwca w kasach urzędów skarbowych zaopatrzenia emerytalne dla wszystkich zarejestrowanych w okręgu, w wysokości naliczonej za czas od 1 września 1944 r. Wypłata odbyła się za pośrednictwem terytorialnie właściwych urzędów skarbowych. Wypłata pieniężnego zaopatrzenia inwalidzkiego nastąpiła 1 lipca, z wyrównaniem od 1 września 1944 r. Wypłata emerytur dla osób wojskowych należała w dalszym ciągu do kompetencji Izby Skarbowej w Krakowie (na jej indywidualne polecenia miała je dokonywać Izba Skarbowa w Rzeszowie w swoim okręgu)⁵⁴. Potrzebę zorganizowania wydziału VI wystarczająco uzasadnia fakt, że Izba Skarbowa w Lublinie, obejmująca od 1944 r. swą właściwością w omawianej dziedzinie także okręg administracyjny Izby Skarbowej w Rzeszowie, nie wydała ani jednego zarządzenia wypłaty zaopatrzenia dla nowo zgłaszających się uprawionych z tego terenu⁵⁵.

Z kolei Komisję Odwoławczą przy Izbie Skarbowej w Rzeszowie powołano w dniu 1 sierpnia 1945 r., gdy akcja wymiaru i poboru podatków prowadzona była już od sierpnia 1944 r. Co prawda, okólnik Ministerstwa Skarbu nr 8 z dnia

⁵³ Okólnik Ministerstwa Skarbu z dnia 23 marca 1945 r. w sprawie organizacji wydziałów VI Izb Skarbowych i wypłaty zaopatrzeń (Dz.Urz. MS z 1945 r., nr 15, poz. 99).

⁵⁴ AP Rz IS, sygn. 15, s. 20.

⁵⁵ AAN MS, sygn. 786, s. 82.

11 stycznia 1945 r. rozszerzył granice uprawnień urzędów skarbowych w postępowaniu odwoławczym. Otrzymały bowiem prawo rozstrzygania odwołań od wymiarów podatków w przypadkach, gdy w wyniku uznania odwołania w całości lub części za zasadne zmniejszenie podatku obrotowego lub dochodowego nie przekroczy 5000 zł, a w odniesieniu od pozostałych podatków – 1000 zł⁵⁶. W kwietniu 1945 r. minister skarbu potwierdził (już w wymaganej formie prawnej) owo upoważnienie, zarazem nieznacznie je modyfikując. Rozporządzenie z dnia 20 kwietnia 1945 r.⁵⁷ rozciągało bowiem ową górną granicę (5000 zł) na wszystkie podatki.

Jednocześnie omawiany okólnik Ministerstwa Skarbu z dnia 31 stycznia 1945 r. przypominał izbom skarbowym, w związku z koniecznością rozpatrzenia odwołań od wymiarów podatkowych, o potrzebie „uruchomienia w przyspieszonym trybie” komisji odwoławczych. Nakazywał, by na podstawie przepisów ordynacji podatkowej zwróciły się do izb rolniczych, przemysłowo-handlowych, rzemieślniczych i lekarskich, rad adwokackich oraz Związku Rewizyjnego Spółdzielni o przedstawienie kandydatów na członków i zastępców członków komisji odwoławczych. Przesądził też, że komisja odwoławcza składać się będzie z przewodniczącego oraz 24 członków i tyluż ich zastępców. Izby skarbowe miały do 1 kwietnia 1945 r. przedstawić Ministerstwu Skarbu listy kandydatów na członków i zastępców członków komisji odwoławczych⁵⁸.

We wrześniu 1945 r. powstały zaś Komisje Egzaminacyjne (przeprowadzały egzaminy na stanowiska wszystkich kategorii w państwowej służbie skarbowej), Komisja Dyscyplinarna oraz ustanowiono Rzecznika Dyscyplinarnego⁵⁹.

Z dniem 1 lipca 1945 r. agendy oddziału katastralnego w wydziale II Izby Skarbowej w Rzeszowie oraz oddziałów katastralnych w urzędach skarbowych przeszły pod zarząd Wydziału Pomiarów przy Urzędzie Wojewódzkim w Rzeszowie, a w I instancji – pod zarząd właściwych starostw powiatowych. Oznaczało to zarazem przejście 46 pracowników skarbowych na etat władz administracji ogólnej⁶⁰.

Przypomnijmy, że zarządzenie Ministra Skarbu z dnia 24 marca 1939 r.⁶¹ wyodrębniło w strukturze niektórych izb i urzędów skarbowych między innymi oddział katastralny (w wydziale II podatków Izb Skarbowych w Grudziądzu, we Lwowie, w Krakowie, Poznaniu i Stanisławowie) oraz działy katastralne w niektórych urzędach skarbowych należących do okręgów administracyjnych owych

⁵⁶ AAN MS, sygn. 744, s. 7.

⁵⁷ Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 20 kwietnia 1945 r. o rozszerzeniu granic uprawnień urzędów skarbowych do rozstrzygania odwołań (Dz.U. z 1945 r., nr 16, poz. 90).

⁵⁸ AAN MS, sygn. 744, s. 30.

⁵⁹ AP Rz IS, sygn. 27, s. 4.

⁶⁰ AP Rz IS, sygn. 27, s. 12–13.

⁶¹ Zarządzenie Ministra Skarbu z dnia 24 marca 1939 r. o ustaleniu wewnętrznego podziału izb skarbowych i podległych im urzędów na jednostki organizacyjne oraz o zakresie działania tych jednostek, Mon. Pol. 1939, nr 78, poz. 178.

izb skarbowych. Podatek gruntowy na tych terenach wymierzany był (z pewnymi różnicami) w oparciu o przychód katastralny, podczas gdy w byłym zaborze rosyjskim – według stawek kwotowych z 1 ha, zróżnicowanych jedynie w zależności od klasy gruntu. Ustawa z dnia 26 marca 1935 r. o klasyfikacji gruntów zmierzała do ujednoczenia podstaw wymiaru podatku gruntowego i powołała w tym celu przy urzędach i izbach skarbowych powiatowe i wojewódzkie komisje klasyfikacyjne (oraz Główną Komisję Klasyfikacyjną przy ministrze skarbu). Powiatowym komisjom klasyfikacyjnym przewodniczyli naczelnicy urzędów skarbowych, a na czele wojewódzkich komisji klasyfikacyjnych stali dyrektorzy izb skarbowych.

W dniu 30 marca 1945 r. wydano dekret o pomiarach kraju i organizacji miernictwa⁶², mocą którego sprawy katastru gruntowego znalazły się w zakresie działania Głównego Urzędu Pomiarów Kraju przy Prezydium Rady Ministrów i podległych mu organów. Nadto wymiar, pobór, ściąganie i wpływy z podatku gruntowego (oraz podatku od nieruchomości i podatku od lokali), będących dotąd dochodem Skarbu Państwa, przekazano na 1945 r. związkom samorządu terytorialnego. Za podstawę opodatkowania przyjęto, na obszarze całego państwa, obszar gruntów⁶³.

Utworzone w maju 1945 r. wojewódzkie (miejskie) wydziały pomiarów przejęły obowiązki między innymi wojewódzkich komisji klasyfikacyjnych oraz oddziałów katastralnych izb skarbowych, a zadania powiatowych komisji klasyfikacyjnych przeszły do zakresu działania powiatowych referatów pomiarów bądź miejskich biur pomiarów. W lipcu 1945 r. Ministerstwo Skarbu skierowało do wszystkich izb skarbowych pismo polecające przekazać sprawy katastru i klasyfikacji gruntów (wraz ze sprzętem technicznym, biurowym i lokalami) organom Głównego Urzędu Pomiarów Kraju⁶⁴.

Nadto sygnalizowane już przekazanie związkom samorządu terytorialnego podatku od nieruchomości oraz od lokali było powodem likwidacji w izbach skarbowych oddziałów podatków realnych.

Powstające od sierpnia 1944 r. urzędy skarbowe nadal dzieliły się na trzy działy: wymiarowy, egzekucyjny i rachunkowo-kasowy. Działy podzielone były na referaty wedle kryterium rzeczowego. Pierwsza zmiana polegała na utworzeniu (w kwietniu 1945 r.) rejonowych referatów wymiarowo-poborowych⁶⁵, obej-

⁶² Dz.U. z 1945 r., nr 11, poz. 58.

⁶³ Dekret z dnia 13 kwietnia 1945 r. o reformie samorządowego systemu podatkowego (Dz.U. z 1945 r., nr 13, poz. 73). Dekret z dnia 20 marca 1946 r. o podatkach komunalnych (Dz.U. z 1946 r., nr 19, poz. 128) definitywnie zaliczył owe podatki do podatków pobieranych na rzecz związków samorządowych.

⁶⁴ AAN MS, sygn. 174, s. 15.

⁶⁵ Okólnik Ministerstwa Skarbu z dnia 30 kwietnia 1945 r. w sprawie podziału na rejonowe referaty wymiarowo-poborowe (Dz.Ur. MS z 1945 r., nr 16, poz. 106). Uzasadniano to koniecznością: usprawnienia akcji wymiarowej podatku obrotowego i dochodowego, jednoczesnego ustalania faktycznych obrotów i dochodów u poszczególnych płatników, terminowego poboru zaliczek

mujących płatników podatku obrotowego i dochodowego. W konsekwencji dla wymiaru podatku dochodowego od uposażeń powstał odrębny referat. Z kolei referaty egzekucyjne należało zorganizować tak, by ich rejony pokrywały się z referatami wymiarowymi.

Inne zmiany liczby i zakresu działania referatów były pochodną zmian w ustawodawstwie podatkowym. Największy wpływ na zmianę wewnętrznej struktury organizacyjnej urzędów skarbowych miały: 1) sygnalizowany już dekret z dnia 13 kwietnia 1945 r. o reformie samorządowego systemu podatkowego, który przekazał związkom samorządu terytorialnego (na rok 1945) wymiar, pobór, ściąganie i wpływy z podatku gruntowego, podatku od nieruchomości oraz podatku od lokali, 2) dekret z dnia 13 kwietnia 1945 r. o nadzwyczajnym podatku od wzbogacenia wojennego⁶⁶, który rozszerzył katalog podatków bezpośrednich, pobieranych na rzecz Skarbu Państwa, objętych właściwością urzędów skarbowych, 3) dekret z dnia 18 sierpnia 1945 r. o podatku od wynagrodzeń⁶⁷, który formalnie wyodrębnił wynagrodzenia z tytułu pracy najemnej z zakresu podatku dochodowego. Do tej pory wynagrodzenia ze stosunku służbowego i z umowy o pracę podlegały opodatkowaniu według przepisów zawartych w dziale II ustawy o podatku dochodowym.

W dniu 11 kwietnia 1945 r. wydano dekret o ustroju władz administracji skarbowej oraz skarbowych organów wykonawczych⁶⁸, który uchylił ustawę z dnia 31 lipca 1919 r. o organizacji władz i urzędów skarbowych. Organami skarbowymi II instancji dekret uczynił izby skarbowe oraz nieznane dotąd izby akcyzowo-celne. Władzami skarbowymi I instancji były podporządkowane izbom skarbowym urzędy skarbowe i urzędy rewizyjne oraz podległe izbom akcyzowo-celnym urzędy akcyzowe i urzędy celne. Organami wykonawczymi władz skarbowych miały być inspektoraty karno-skarbowe wraz z podległymi im brygadami karno-skarbowymi, placówki akcyzowe (podporządkowane urzędom akcyzowym) oraz placówki celne (podległe urzędom celnym).

Zmiany w ustroju terytorialnej administracji skarbowej polegały zatem na połączeniu administracji celnej z administracją akcyz, powołaniu urzędów rewizyjnych oraz nowych organów wykonawczych władz skarbowych. Spośród nich jedynie urzędy rewizyjne okazały się rozwiązaniem wcielonym w życie. Na przestrzeni 1945 r. powstawały bowiem izby skarbowe, urzędy skarbowe, urzędy skarbowe akcyz i monopolów państwowych, rejony kontroli skarbowej i brygady

---

miesięcznych na podatek obrotowy i dochodowy oraz ścisłego współdziałania między wszystkimi działami. Referat rejonowy miał opracowywać wymiary podatku obrotowego dla przedsiębiorstw znajdujących się w jego rejonie i podatku dochodowego dla osób tam zamieszkałych. Podziału na rejony należało dokonać możliwie równomiernie, biorąc za podstawę liczbę płatników podatku obrotowego, która nie powinna przekraczać 400. Jeżeli w rejonie referatu wymiarowego znajdowały się bazy lub targowiska, liczba płatników podatku obrotowego mogła być większa.

⁶⁶ Dz.U. z 1945 r., nr 13, poz. 72.

⁶⁷ Dz.U. z 1945 r., nr 45, poz. 38.

⁶⁸ Dz.U. z 1945, nr 12, poz. 64.

ochrony skarbowej w kształcie przedwojennym. Upoważnienia, których udzielał minister skarbu swym delegatom do organizacji administracji skarbowej w poszczególnych województwach i na Ziemiach Odzyskanych, mówiły o izbach skarbowych oraz podporządkowanych im urzędach i organach wykonawczych określonych w rozporządzeniu Ministra Skarbu z dnia 23 lutego 1939 r., z wyjątkiem jedynie urzędów opłat stemplowych, których dekret z dnia 11 kwietnia 1945 r. nie wymieniał wśród władz skarbowych I instancji. Urzędy opłat stemplowych zdołano jednak utworzyć w okręgach kilku izb skarbowych. W kwietniu 1945 r. Ministerstwo Skarbu poleciło dyrektorom izb skarbowych przemianować dotychczasowe urzędy opłat stemplowych na urzędy skarbowe, oznaczając je kolejnym numerem w danej miejscowości. Zakres działania tak przemianowanych urzędów opłat stemplowych miał pozostać „na razie” bez zmiany⁶⁹.

Urzędy rewizyjne, utworzone przez dekret z dnia 11 kwietnia 1945 r. o ustroju władz skarbowych oraz skarbowych organów wykonawczych, były tworem nowym, nieznanym przedwojennej administracji skarbowej. Dekret ograniczył się jedynie do wyznaczenia struktury organów administracji skarbowej i zobowiązał ministra skarbu do określenia, w drodze rozporządzenia, ich zakresu działania, granic okręgów oraz siedzib organów. W przypadku urzędów rewizyjnych (i nie tylko) minister skarbu nie zrealizował owej delegacji. W konsekwencji urzędy rewizyjne, zaliczone do władz skarbowych I instancji, realizowały zadania i pozostawały w kształcie organizacyjnym określonym niepublikowanymi zarządzeniami Ministra Skarbu z dnia 26 kwietnia 1945 r. i 20 grudnia 1946 r., aż do czasu ich likwidacji w 1950 r.⁷⁰

Zarządzenie Ministra Skarbu z dnia 26 kwietnia 1945 r., skierowane do dyrektorów izb skarbowych, informujące, że w najbliższym Dzienniku Ustaw ukaże się dekret z dnia 11 kwietnia 1945 r. o ustroju władz skarbowych oraz skarbowych organów wykonawczych, wyjaśniało, iż – ogólnie rzecz biorąc – urzędy rewizyjne przejmą zakres działania dotychczasowych oddziałów bilansowych w wydziałach II podatków izb skarbowych, które staną się w stosunku do nich instancją nadzorczo-odwoławczą. Oddziały bilansowe w izbach skarbowych, w świetle rozporządzenia Ministra Skarbu z dnia 23 lutego 1939 r. o organizacji i zakresie działania izb skarbowych oraz podległych im urzędów i organów wykonawczych, zajmowały się orzecznictwem podatkowym w sprawach, gdy izba skarbowa działała jako władza I instancji, czuwały nad sprawnością poboru własnych należności, załatwiały sprawy ulg podatkowych i prowadziły statystykę oraz analizę podatkową w zakresie tych należności.

⁶⁹ AAN MS, sygn. 774, s. 44.

⁷⁰ W 1948 r. ukazał się w Dzienniku Urzędowym Ministerstwa Skarbu okólnik Ministra Skarbu z dnia 22 grudnia 1948 r. w sprawie zmiany zakresu działania urzędów rewizyjnych (Dz.Urz. MS z 1948 r., nr 101, poz. 475).

Owo zarządzenie Ministra Skarbu powierzyło urzędom rewizyjnym ustalanie zobowiązań podatkowych, wykonywanie kontroli i pobór podatków (obrotowego, dochodowego, od wynagrodzeń oraz nadzwyczajnego od wzbogacenia wojennego), prowadzenie dochodzeń i orzecznictwo w sprawach karnych dotyczących tych podatków oraz wykonywanie czynności w administracyjnym postępowaniu egzekucyjnym w stosunku do: 1) spółek handlowych i innych osób prawnych sektora prywatnego, z kapitałem zakładowym wynoszącym co najmniej 100 000 zł (ten próg nie miał zastosowania w sprawach nadzwyczajnego podatku od wzbogacenia wojennego), 2) przedsiębiorstw pozostających pod zarządem osób prawa publicznego, instytucji społecznych i innych osób prawnych o celach ogólnej użyteczności, naukowych, oświatowych, kulturalnych, sportowych, wyznaniowych, opieki społecznej i dobroczynności oraz pod zarządem związków zawodowych, 3) spółdzielni, których członkami były także osoby prawne, spółdzielni posiadających ponad trzy oddziały i wszystkich mających siedzibę w miejscowości, gdzie znajdował się urząd rewizyjny, 4) przedsiębiorstw pozostających pod zarządem państwowym lub związków samorządowych, 5) wszystkich przedsiębiorstw państwowych i samorządowych.

Dyrektorzy izb skarbowych mieli skoncentrować w urzędach rewizyjnych wszystkich buchalterów – rewidentów z całego okręgu. W związku z tym miały one obowiązek zapewnienia urzędom skarbowym obsługi buchalteryjnej w zakresie badania ksiąg tych przedsiębiorstw prowadzących księgi handlowe, które pozostały w ich właściwości⁷¹.

Urząd Rewizyjny w Rzeszowie rozpoczął działalność 10 czerwca 1945 r. pod kierunkiem Stanisława Paraponiaka, w lokalu Urzędu Skarbowego w Rzeszowie, w składzie 12-osobowym (naczelnik UR, pięciu buchalterów-rewidentów, kierownik działu buchalteryjno-rewizyjnego, trzech referentów, jeden likwidator oraz jeden praktykant), gdy potrzeby opiewały na 24 pracowników. Wypełnienie owej luki fachowymi pracownikami skarbowymi utrudniały dodatkowo „wyjątkowo trudne” warunki mieszkaniowe w Rzeszowie. W tej sytuacji podjęto szeroko zakrojoną akcję szkolenia praktycznego, które miało przygotować potrzebnych pracowników. Nie utworzono w szczególności działu rachunkowo-kasowego. Agendy tego działu mieli sprawować tymczasowo dwaj wykwalifikowani pracownicy Urzędu Skarbowego w Rzeszowie. Wpłaty podatkowe miała przyjmować Kasa Urzędu Skarbowego w Rzeszowie. W połowie 1945 r. kompetencji Urzędu Rewizyjnego podlegało 121 przedsiębiorstw przemysłowych i 696 spółdzielni⁷².

Przed wojną na terenie, który w 1944 r. stał się okręgiem administracyjnym Izby Skarbowej w Rzeszowie, istniały trzy Urzędy Skarbowe Akcyz i Monopolów Skarbowych w Przemyślu, Rzeszowie i Sanoku. Po wyparciu wojsk niemieckich reaktywowano ich działalność. USAiMP w Rzeszowie reaktywował „sa-

⁷¹ AAN MS, sygn. 744, s. 43–44, sygn. 770, s. 36–42.

⁷² AAN MS, sygn. 786, s. 132, 142–143; AP Rz IS, sygn. 15, s. 4.

morzutnie” mgr Stefan Pietruszewicz (dawny naczelnik USAiMP w Rzeszowie) już 7 sierpnia 1944 r. Następnie zorganizował on wydział IV akcyz i monopolów państwowych w Izbie Skarbowej (27 sierpnia 1944 r.) i objął stanowisko naczelnika tego wydziału.

Na zlecenie Izby Skarbowej w Rzeszowie z dnia 19 września 1944 r. USAiMP w Przemysłu zorganizował referendarz Franciszek Gajowczyk, a w Sanoku – komisarz skarbowy Wincenty Pruchniewski. Praca organizacyjna owych osób polegała na zaangażowaniu do pracy dawnych urzędników akcyzowych, zajęciu budynków na biura, zebraniu niezbędnego sprzętu oraz dzienników ustaw i dzienników urzędowych, których wycofujący się Niemcy nie zdołali zniszczyć (zniszczyli wszelkie przedwojenne dokumenty wytworzone przez administrację akcyzową). Agendy zorganizowanych urzędów dzieliły się na dwa działy: akcyzowo-monopolowy i karno-skarbowy.

W połowie 1945 r. USAiMP w Przemysłu, pod kierownictwem F. Gajowczyka, zatrudnił osiem osób i podlegały mu cztery Rejony Kontroli Skarbowej (w Jarosławiu, Lubaczowie, Przemysłu i Przeworsku), liczące łącznie 15 osób.

Naczelnikiem USAiMP w Rzeszowie (liczącym osiem osób) był J. Górski (podreferendarz). Podlegało mu pięć Rejonów Kontroli Skarbowej (w Dębicy, Łańcucie, Mielcu, Rzeszowie i Tarnobrzegu), razem 28 osób.

Z kolei na czele USAiMP w Sanoku stał F. Hofman. Urząd zatrudnił siedem osób, a podlegało mu pięć Rejonów Kontroli Skarbowej (w Brzozowie, Gorlicach, Jaśle, Krośnie i Sanoku) z 23 osobami⁷³.

Brygady ochrony skarbowej reaktywowały swą działalność w 1944 r. w Przemysłu (sześć osób), Rzeszowie (10 osób) i Sanoku (trzy osoby). Przed wojną planowany etat dla każdej z nich opiewał na cztery osoby. Początkowo były one podporządkowane odpowiednio naczelnikom USAiMP⁷⁴.

W dniu 1 kwietnia 1945 r. powstał Okręgowy Inspektorat Ochrony Skarbowej w Rzeszowie, podległy bezpośrednio dyrektorowi izby skarbowej⁷⁵, gdy w myśl wzorca przedwojennego organami ochrony skarbowej były jedynie brygady ochrony skarbowej, a w izbach skarbowych przewidziane było stanowisko inspektora ochrony skarbowej, który nadzorował brygady ochrony skarbowej oraz współdziałał z wydziałem I izby skarbowej w załatwianiu spraw osobowych, organizacyjnych i gospodarczych ochrony skarbowej.

W takim stadium organizacji znajdowała się Ochrona Skarbowa w momencie ogłoszenia dekretu z dnia 11 kwietnia 1945 r. o ustroju władz administracji skarbowej oraz skarbowych organów wykonawczych, który przewidywał między innymi inspektoraty karno-skarbowe oraz podległe im brygady karno-skarbowe,

⁷³ AP Rz IS, sygn. 27, s. 14, sygn. 234, s. 1–3.

⁷⁴ *Ibidem*.

⁷⁵ AP Rz IS, sygn. 15, s. 2–3, sygn. 27, s. 6. W tym czasie Inspektoraty Ochrony Skarbowej istniały jeszcze w Lublinie, Łodzi i Bydgoszczy.

określając je mianem karnych organów wykonawczych władz skarbowych. Zobowiązywał nadto ministra skarbu do określenia w drodze rozporządzenia organizacji, zakresu działania, granic okręgów oraz siedzib tych organów. Te (i inne) postanowienia dekretu nie zostały wcielone w życie. Jeśli chodzi o Ochronę Skarbową, to na przestrzeni 1945 r. nadal powstawały inspektoraty i brygady, zamiast – jak zakładał dekret – inspektoratów karno-skarbowych i brygad karno-skarbowych. Co więcej, 30 czerwca 1945 r. minister skarbu wydał zarządzenie o organizacji i zakresie działania inspektoratów Ochrony Skarbowej (niepublikowane). Do czasu wprowadzenia w życie rozporządzenia Ministra Skarbu z dnia 5 sierpnia 1947 r. o organizacji i zakresie działania Ochrony Skarbowej⁷⁶ faktyczna struktura organizacyjna Ochrony Skarbowej (a w szczególności powstałe inspektoraty Ochrony Skarbowej oraz Główny Inspektorat Ochrony Skarbowej jako jednostki zwierzchnie nad brygadami, prowadzące zarazem bezpośrednią walkę z przestępstwami skarbowymi) pozostawała zatem w niezgodności ze stanem deklarowanym przez obowiązujące przepisy rozporządzenia Ministra Skarbu z dnia 23 lutego 1939 r. o organizacji i zakresie działania izb skarbowych oraz podległych im urzędów i organów wykonawczych. Na czele powstających inspektoratów Ochrony Skarbowej stali okręgowi inspektorzy, podlegli służbowo dyrektorom izb skarbowych. W sprawach wywiadu i dochodzeń oraz w zakresie dysponowania funduszami na walkę z przestępczością okręgowi inspektorzy komunikowali się bezpośrednio z GIOS.

Przed okręgowymi inspektoratami postawiono w szczególności następujące zadania: 1) kierowania i koordynowania wszystkich działań na rzecz zwalczania przestępstw skarbowych w okręgu izby skarbowej, 2) gromadzenia informacji o przestępstwach skarbowych i przyczynach sprzyjających ich rozwojowi oraz prowadzenie statystyk w tym zakresie, 3) fachowego szkolenia brygad Ochrony Skarbowej, 4) występowania z projektami legislacyjnymi na rzecz zwalczania przestępstw powierzonych pieczy Ochrony Skarbowej.

Okręgowe inspektoraty dzieliły się na trzy oddziały: ogólny, przestępstw skarbowych oraz spraw specjalnych. Oddziały miały dzielić się na referaty (podziału tego mieli dokonać okręgowi inspektorzy). Okręgowemu inspektorowi podlegały brygady Ochrony Skarbowej (z kierownikami na czele), prowadzące wywiad i dochodzenia w sprawach o przestępstwa powierzone pieczy Ochrony Skarbowej. Nadto wykonywały one czynności zlecone im przez okręgowego inspektora Ochrony Skarbowej⁷⁷.

Jak już sygnalizowałem, organizację Izby Skarbowej podjęto w oparciu o 16 pracowników skarbowych. W dniu 1 grudnia 1944 r. w okręgu Izby Skarbowej zatrudnionych było (łącznie w I i II instancji) 517 pracowników, a w dniu 31 marca 1945 r. ich liczba wzrosła do 618, zaś w połowie 1945 r. zmniejszyła się do 586,

⁷⁶ Dz.U. z 1947 r., nr 56, poz. 307.

⁷⁷ Zob. A. Witkowski, *Ochrona skarbowa...*, s. 28–47.

gdyż 31 pracowników udało się na Ziemię Odzyskane do pracy w powstającej tam administracji skarbowej (a jeden opuścił służbę samowolnie). Około 90% z nich to przedwojenni pracownicy skarbowi⁷⁸. Pewnym, ale tylko nieznacznym, ułatwieniem w kompletowaniu personelu skarbowego był napływ byłych urzędników skarbowych w drodze repatriacji z terenów wschodnich. W większości nie obejmowali jednak proponowanych im stanowisk (niskie wynagrodzenie, brak mieszkań, trudności aprowizacyjne).

W czerwcu 1945 r. obsada osobowa Izby Skarbowej wynosiła 80 osób (w tym dziewięć niższych funkcjonariuszy), podczas gdy planowano 124 etaty. W tym gronie 21 urzędników legitymowało się wykształceniem wyższym, a 28 – średnim. Według stanu na dzień 1 czerwca 1945 r. w Izbie Skarbowej nie były obsadzone (z powodu braku odpowiednich kandydatów) następujące stanowiska: inspektora w wydziałach II i III, kierownika oddziału podatku obrotowego, kierownika oddziału administracyjnego i oddziału karnego w wydziale IV, kierownika oddziału opłat stemplowych, naczelnika wydziału emerytur i rent oraz kierownika oddziału emerytur. Funkcje przypisane do tych stanowisk spełniali dorywczo lub czasowo inni pracownicy wyznaczeni przez dyrektora izby skarbowej. Była to jedna z głównych przeszkód, które sprawiły, iż do połowy 1945 r. dyrektor izby skarbowej oraz naczelnicy wydziałów nie przeprowadzili lustracji ani jednego urzędu skarbowego⁷⁹.

Z kolei w 13 urzędach skarbowych zatrudnionych było w czerwcu 1945 r. 403 osoby (wobec 532 zaplanowanych etatów, gdy w dniu 31 sierpnia 1939 r. było ich 480). Najwięcej osób zatrudnionych było w Urzędzie Skarbowym w Rzeszowie (62), a najmniej w Urzędzie Skarbowym w Lesku (15).

W trzech Urzędach Skarbowych Akcyz i Monopoli Państwowych i podległych im 14 Rejonach Kontroli Skarbowej pracowało w czerwcu 1945 r. łącznie 87 osób (planowany etat opiewał na 88 osób, a w dniu 31 sierpnia 1939 r. wynosił 78 osób). W tym czasie trzy Brygady Ochrony Skarbowej liczyły łącznie 14 osób (planowano 19 osób, a przed wojną było ich 12).

Najbardziej pilne potrzeby kadrowe w owym czasie wiązały się z nieobsadzonymi stanowiskami kierowników działów wymiarowych w Urzędach Skarbowych w Krośnie, Przeworsku i Lesku, działów katastralnych w Urzędach Skarbowych w Lesku i Lubaczowie oraz działu akcyzowo-monopolowego w USAiMP w Sanoku. Nadto silnie odczuwano brak odpowiednio przygotowanych pracowników do służby rachunkowo-kasowej. Spodziewano się, że poprawę tej sytuacji przyniesie proces szkolenia 36 praktykantów⁸⁰.

Wpływy z tytułu podatków bezpośrednich w okręgu Izby Skarbowej w Rzeszowie, odnotowane na koniec września 1945 r., zamknęły się kwotą 93 872 000 zł.

⁷⁸ AP Rz IS, sygn. 15, s. 4–5.

⁷⁹ AAN MS, sygn. 786, s. 82–83.

⁸⁰ AP Rz IS, sygn. 15, s. 3–4.

W kolejnych miesiącach 1944 r. wyniosły w szczególności: 44 000 zł (sierpień), 418 000 zł (wrzesień), 947 000 zł (październik), 2 381 000 zł (listopad), 5 175 000 zł (grudzień). W 1945 r. wynosiły zaś: 5 533 000 zł (styczeń), 7 675 000 zł (luty), 10 120 000 zł (marzec), 11 731 000 zł (kwiecień), 7 083 000 zł (maj), 9 765 000 zł (czerwiec), 11 051 000 zł (lipiec), 11 308 000 zł (sierpień), 10 441 000 zł (wrzesień).

Jak widać, wyraźny spadek wpływów z podatków bezpośrednich nastąpił w maju 1945 r. Przypomnijmy, że od 1 kwietnia 1945 r. Urzędy Skarbowe w Dębicy i Mielcu zostały włączone do okręgu Izby Skarbowej w Krakowie (powróciły wraz z Urzędami Skarbowymi w Jaśle i Gorlicach z dniem 1 listopada 1945 r.).

Największy udział w ogólnej kwocie wpływów z tytułu podatków bezpośrednich (93 872 000 zł) miały wpłaty z tytułu: podatku obrotowego (44 647 000 zł), podatku dochodowego dział I (26 133 000 zł), podatku dochodowego dział II (od wynagrodzeń; 14 242 000 zł) oraz podatków: gruntowego, od nieruchomości i od lokali (7 613 000 zł).

Należy też zauważyć, że kwota zaległości podatkowych, z tytułu podatków już przypisanych, wynosiła na dzień 30 września 1945 r. około 23 000 000 zł, a 45% podatników zalegało w płatności zaliczek miesięcznych na podatki obrotowy i dochodowy. Warto też podkreślić, że od lipca 1945 r. wpływy z podatków gruntowego, od nieruchomości i od lokali stanowiły dochód jednostek samorządu terytorialnego⁸¹.

Z danych obrazujących łączne wpływy z podatków bezpośrednich i pośrednich w okręgu Izby Skarbowej od sierpnia 1944 r. do końca 1945 r. wynika, iż osiągnęły one kwotę 178 182 000 zł, z czego 146 742 000 zł pochodziło z podatków bezpośrednich, a 31 440 000 zł – z podatków pośrednich⁸².

Na wzmożenie wpływów podatkowych wpłynęły głównie: 1) wprowadzenie dodatków wojennych do podatku obrotowego i dochodowego (dział I) w wysokości odpowiednio 100% i 50% wymiaru, 2) ustanowienie obowiązku opłacania miesięcznych zaliczek na podatki obrotowy i dochodowy oraz 3) postępy w ustalaniu rzeczywistych podstaw opodatkowania. Z kolei najistotniejsze trudności w omawianym zakresie to: 1) brak bezpieczeństwa publicznego (zwłaszcza w powiatach: lubaczowskim, leskim, sanockim, łańcuckim, jarosławskim i przemyskim), uniemożliwiający rozwinięcie normalnej akcji wymiaru i poboru podatków, a sprzyjający działalności gospodarczej uchylającej się od opodatkowania, 2) trwająca akcja przesiedleńcza ludności ukraińskiej (z powiatów: lubaczowskiego, leskiego, brzozowskiego, sanockiego, przemyskiego i jarosławskiego) 3) „negatywne” – jak to ocenił dyrektor izby skarbowej we wrześniu 1945 r. – nastawienie „szerokich kół społeczeństwa” do ponoszenia ciężarów podatkowych, 4) uciążliwe (niekiedy rażąco) warunki pracy (brak odpowiednich lokali, sprzętu biurowego, środków transportu, a nawet druków urzędowych)⁸³.

⁸¹ AP Rz IS, sygn. 15, s. 23–26.

⁸² AP Rz IS, sygn. 27, s. 15.

⁸³ AP Rz IS, sygn. 15, s. 12–26.

Pod koniec 1945 r. w Przemyślu utworzono Urząd Celny. W Polsce międzywojennej zarząd ceł sprawował minister skarbu, a jego organami były okręgowe władze celne II instancji (dyrekcje ceł), urzędy celne jako władze I instancji i straż graniczna powołana do ochrony granicy celnej⁸⁴. Obszar utworzonego w 1944 r. województwa rzeszowskiego podlegał wtedy Dyrekcji Ceł we Lwowie (obejmowała województwa: lwowskie, stanisławowskie, tarnopolskie, wołyńskie oraz krakowskie, z wyjątkiem powiatów: chrzanowskiego, bialskiego i żywieckiego).

W 1944 r. zdecydowano, iż zarząd ceł należy odbudować w oparciu o wzorzec z Polski międzywojennej⁸⁵. Na początku 1945 r. Ministerstwo Skarbu utworzyło Delegatury do spraw Celnych (w Gdyni, Gliwicach, Krakowie, Poznaniu i Warszawie), które miały organizować urzędy celne. W szczególności 14 marca 1945 r. minister skarbu wydał zarządzenie (niepublikowane) o utworzeniu Delegatury Ministerstwa Skarbu do spraw Celnych w Krakowie. Delegatem do spraw celnych na okręg krakowski został dr Adam Obtulowicz, a wśród pracowników delegatury znalazł się między innymi Władysław Suwald – późniejszy kierownik Urzędu Celnego w Przemyślu. Delegatura obejmowała swym zakresem działania teren województw: krakowskiego, lubelskiego i kieleckiego⁸⁶.

Jak już sygnalizowałem, 11 kwietnia 1945 r. wydano dekret o ustroju władz administracji skarbowej oraz skarbowych organów wykonawczych, który zakładał między innymi organizacyjne połączenie administracji ceł i administracji akcyz. Przewidywał bowiem nieznaną dotąd izby akcyzowo-celne jako władze II instancji, którym miały podlegać urzędy akcyzowe i urzędy celne (władze I instancji). Ich organami wykonawczymi miały być placówki akcyzowe (podporządkowane urzędom akcyzowym) oraz placówki celne (podporządkowane urzędom celnym). Koncepcja ta nie została zrealizowana⁸⁷.

---

⁸⁴ Zob. ustawa z dnia 31 lipca 1919 r. o organizacji władz i urzędów skarbowych (t.j. z 12 października 1935 r.; Dz.U. z 1935 r., nr 80, poz. 499); rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. o prawie celnym (Dz.U. z 1933 r., nr 84, poz. 610); rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 9 października 1934 r. przepisy wykonawcze do prawa celnego (Dz.U. z 1934 r., nr 90, poz. 820); rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 listopada 1934 r. o organizacji i zakresie działania okręgowych władz celnych II instancji (Dz.U. z 1934 r., nr 104, poz. 926).

⁸⁵ Rozporządzenie PKWN z dnia 27 grudnia 1944 r. o ustaleniu grup uposażenia dla tabeli stanowisk we władzach, w urzędach, zakładach i instytucjach państwowych (Dz.U. z 1944 r., nr 16, poz. 90) przewidywało w ramach Resortu Skarbu między innymi stanowiska dyrektora ceł oraz naczelnika urzędu celnego.

⁸⁶ W. Czyżowicz, M. Woźniczko, *Cło i celnicy w historii*, Warszawa 2012, s. 121–122.

⁸⁷ Dekret z dnia 27 czerwca 1946 r. o zmianie dekretu z dnia 11 kwietnia 1945 r. o ustroju władz administracji skarbowej oraz skarbowych organów wykonawczych (Dz.U. z 1946 r., nr 34, poz. 209) przewidywał już dyrekcje ceł oraz urzędy celne i organy powołane do ochrony granicy celnej – jako ich organy wykonawcze, legalizując stan faktyczny wytworzony na przestrzeni lat 1945–1946. Zob. K. Stachnik, *op. cit.*, s. 435–456.

W myśl rozporządzenia Ministra Skarbu z dnia 17 października 1945 r.⁸⁸ Urząd Celny w Krakowie obejmował swą właściwością obszar województwa rzeszowskiego (oraz krakowskiego, kieleckiego i lubelskiego). Uchyliło je i zastąpiło rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 16 kwietnia 1946 r.⁸⁹, które wymienia już Urząd Celny w Przemyślu jako upoważniony do orzekania w sprawach o przestępstwa karne skarbowe polegające na naruszeniu przepisów prawa celnego.

Warto jednak zauważyć, że w przywoływanym już komunikacie Ministerstwa Skarbu, zawierającym spis władz i urzędów skarbowych na terenie Rzeczypospolitej – według stanu na dzień 31 grudnia 1945 r. – wśród urzędów celnych podległych Delegatowi Ministerstwa Skarbu do spraw celnych znalazł się również Urząd Celny w Przemyślu („kolejowy i pocztowy I klasy).

BIBLIOGRAFIA

- Albert A. [W. Roszkowski], *Najnowsza historia Polski 1914–1993*, Kielce 1994.
- Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Ministerstwo Skarbu 1944–1950.
- Archiwum Państwowe w Rzeszowie: Izba Skarbowa w Rzeszowie 1944–1950, Wojewódzka Rada Narodowa w Rzeszowie 1944–1950, Urząd Wojewódzki w Rzeszowie 1944–1950.
- Bardach J., Leśnodorski B., Pietrzak M., *Historia ustroju i prawa polskiego*, Warszawa 2009.
- Bolkowiak I., *Aparat skarbowy w Polsce w latach 1918–1982*, Warszawa 1998.
- Czyżowicz W., Woźniczko M., *Cło i celnicy w historii*, Warszawa 2012.
- Ćwik W., *Nad Sanem, Tanwią i Wisłoką 1918–1939. Podziały administracyjne i projekty ich zmian*, „Rzeszowskie Zeszyty Naukowe. Prawo – Ekonomia. UMCS Filia w Rzeszowie” 1991, t. 9.
- Ćwik W., *Polska Ludowa i początki III Rzeczypospolitej (1944–1999)*, [w:] W. Ćwik (red.), W. Mróz, A. Witkowski, *Administracja w systemie ustrojowym Polski X–XX w.*, wyd. 4, Przemyśl 2002.
- Ćwik W., *Rys historyczny podziałów administracyjno-terytorialnych regionu południowo-wschodniego Polski*, „Prace Humanistyczne. Towarzystwo Naukowe w Rzeszowie. Komisja Nauk Prawnych, Historycznych i Ekonomicznych” 1983, z. 21.
- Dekret PKWN z dnia 1 grudnia 1944 r. o podziale niektórych resortów utworzonych ustawą z dnia 21 lipca 1944 r. (Dz.U. z 1944 r., nr 14, poz. 7).
- Dekret z dnia 30 marca 1945 r. o pomiarach kraju i organizacji miernictwa (Dz.U. z 1945 r., nr 11, poz. 58).
- Dekret z dnia 11 kwietnia 1945 r. o ustroju władz administracji skarbowej oraz skarbowych organów wykonawczych (Dz.U. z 1945, nr 12, poz. 64).
- Dekret z dnia 13 kwietnia 1945 r. o nadzwyczajnym podatku od wzbogacenia wojennego (Dz.U. z 1945 r., nr 13, poz. 72).
- Dekret z dnia 13 kwietnia 1945 r. o reformie samorządowego systemu podatkowego (Dz.U. z 1945 r., nr 13, poz. 73).

⁸⁸ Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 17 października 1945 r. o upoważnieniu urzędów celnych do orzekania w sprawach karnych skarbowych oraz o ustaleniu okręgów miejscowej właściwości tych urzędów (Dz.U. z 1945 r., nr 45, poz. 258).

⁸⁹ Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 16 kwietnia 1946 r. o upoważnieniu urzędów celnych do orzekania w sprawach karnych skarbowych oraz o ustaleniu okręgów miejscowej właściwości tych urzędów (Dz.U. z 1946 r., nr 17, poz. 117).

- Dekret z dnia 7 lipca 1945 r. o utworzeniu województwa rzeszowskiego (Dz.U. z 1945 r., nr 27, poz. 168).
- Dekret z dnia 18 sierpnia 1945 r. o podatku od wynagrodzeń (Dz.U. z 1945 r., nr 45, poz. 38).
- Dekret z dnia 20 marca 1946 r. o podatkach komunalnych (Dz.U. z 1946 r., nr 19, poz. 128).
- Dekret z dnia 27 czerwca 1946 r. o zmianie dekretu z dnia 11 kwietnia 1945 r. o ustroju władz administracji skarbowej oraz skarbowych organów wykonawczych (Dz.U. z 1946 r., nr 34, poz. 209).
- Dubicki T., *Działalność radzieckich komendantur wojennych na ziemiach polskich w latach 1944–1945*, „Acta Universitatis Lodzianis. Politologia” 1982, nr 7.
- Kallas M., Lityński A., *Historia ustroju i prawa Polski Ludowej*, Warszawa 2000.
- Komunikat Ministerstwa Skarbu zawierający spis władz i urzędów skarbowych według stanu na dzień 31 grudnia 1945 r. (Dz.Urz. MS z 1946 r., nr 1, Dział Nieurzędowy).
- Mróz W., *Terenowy aparat władzy i administracji w świetle ustawodawstwa, doktryny i praktyki (wybrane zagadnienia z zakresu funkcjonowania organów lokalnych w województwie rzeszowskim w latach 1944–1950)*, [w:] *Z historii państwa, prawa, miast i Polonii. Prace ofiarowane Profesorowi Władysławowi Ćwikowi w czterdziestolecie jego pracy twórczej*, red. J. Ciągwa, T. Opas, Rzeszów 1998.
- Mróz W., *Z problemów funkcjonowania administracji terenowej w Polsce w latach 1944–1946*, [w:] *Prawo – administracja – gospodarka w procesie transformacji ustrojowej Rzeczypospolitej Polskiej. Prace dedykowane Wyższej Szkole Administracji i Zarządzania w Przemysłu z okazji Jubileuszu 5-lecia istnienia*, red. J. Buczkowski, J. Posłuszny, Przemysł 2001.
- Okólnik Ministerstwa Skarbu z dnia 23 marca 1945 r. w sprawie organizacji wydziałów VI Izb Skarbowych i wypłaty zaopatrzeń (Dz.Urz. MS z 1945 r., nr 15, poz. 99).
- Okólnik Ministerstwa Skarbu z dnia 30 kwietnia 1945 r. w sprawie podziału na rejonowe referaty wymiarowo-poborowe (Dz.Urz. MS z 1945 r., nr 16, poz. 106).
- Okólnik Ministra Skarbu z dnia 22 grudnia 1948 r. w sprawie zmiany zakresu działania urzędów rewizyjnych (Dz.Urz. MS z 1948 r., nr 101, poz. 475).
- Pawlik W., *Organizacja aparatu finansowego*, [w:] *Finanse Polski Ludowej w trzydziestoleciu (1944–1973)*, Warszawa 1975.
- Pawłowicz J., *Krajowa Rada Narodowa w okresie okupacji*, [w:] *Krajowa Rada Narodowa*, red. A. Burda, Wrocław 1976.
- Petrus J., *Jak Rzeszów został siedzibą województwa*, Rzeszów 1989.
- Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 27 kwietnia 1921 r. (Dz.U. z 1921 r., nr 41, poz. 254).
- Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 15 kwietnia 1930 r. (Dz.U. z 1930 r., nr 37, poz. 327).
- Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 9 października 1934 r. przepisy wykonawcze do prawa celnego (Dz.U. z 1934 r., nr 90, poz. 820).
- Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 14 listopada 1934 r. min (Dz.U. z 1934 r., nr 104, poz. 931).
- Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 12 lipca 1935 r., wydane w porozumieniu z ministrami: rolnictwa i reform rolnych oraz spraw wewnętrznych, w sprawie wykonania ustawy o klasyfikacji gruntów dla podatku gruntowego (Dz.U. z 1935 r., nr 52, poz. 340).
- Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 25 marca 1937 r. o wykonaniu ordynacji podatkowej (Dz.U. z 1937 r., nr 35, poz. 270).
- Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 23 lutego 1939 r. o organizacji i zakresie działania izb skarbowych oraz podległych im urzędów i organów wykonawczych (Dz.U. z 1939 r., nr 18, poz. 118).
- Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 20 kwietnia 1945 r. o rozszerzeniu granic uprawnień urzędów skarbowych do rozstrzygania odwołań (Dz.U. z 1945 r., nr 16, poz. 90).
- Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 17 października 1945 r. o upoważnieniu urzędów celnych do orzekania w sprawach karnych skarbowych oraz o ustaleniu okręgów miejscowej własności tych urzędów (Dz.U. z 1945 r., nr 45, poz. 258).

- Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 16 kwietnia 1946 r. o upoważnieniu urzędów celnych do orzekania w sprawach karnych skarbowych oraz o ustaleniu okręgów miejscowej własności tych urzędów (Dz.U. z 1946 r., nr 17, poz. 117).
- Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 5 sierpnia 1947 r. o organizacji i zakresie działania Ochroiny Skarbowej (Dz.U. z 1947 r., nr 56, poz. 307).
- Rozporządzenie PKWN z dnia 27 grudnia 1944 r. o ustaleniu grup uposażenia dla tabeli stanowisk we władzach, w urzędach, zakładach i instytucjach państwowych (Dz.U. z 1944 r., nr 16, poz. 90).
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. o prawie celnym (Dz.U. z 1933 r., nr 84, poz. 610).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 listopada 1934 r. o organizacji i zakresie działania okręgowych władz celnych II instancji (Dz.U. z 1934 r., nr 104, poz. 926).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29 kwietnia 1939 r. (Dz.U. z 1939 r., nr 41, poz. 272).
- Stachnik K., *Organizacja aparatu finansowego*, [w:] *Finanse Polski Ludowej w latach 1944–1960*, Warszawa 1964.
- Surowiec J., *Spór o koncepcję ustroju państwowego Polski w okresie Krajowej Rady Narodowej (1944–1946)*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo” 1982, nr 532.
- Trzcziński J., *Instytucje ustrojowe okresu przejściowego 1944–1947*, [w:] *Konstytucje Polski*, red. M. Kallas, t. 2, Warszawa 1990.
- Uchwała Rady Ministrów z dnia 15 listopada 1938 r., Mon. Pol. 1938, nr 260, poz. 628.
- Ustawa z dnia 31 lipca 1919 r. o organizacji władz i urzędów skarbowych (Dz.U. z 1935 r., nr 80, poz. 499).
- Ustawa z dnia 15 lipca 1925 r. o państwowym podatku przemysłowym (Dz.U. z 1936 r., nr 46, poz. 339).
- Ustawa z dnia 15 marca 1934 r. zawierająca ordynację podatkową (Dz.U. z 1936 r., nr 14, poz. 134).
- Ustawa z dnia 26 marca 1935 r. o klasyfikacji gruntów dla podatku gruntowego (Dz.U. z 1935 r., nr 27, poz. 203).
- Ustawa z dnia 4 maja 1938 r. o podatku obrotowym (Dz.U. z 1938 r., nr 34, poz. 292).
- Ustawa z dnia 21 lipca 1944 r. o utworzeniu PKWN (Dz.U. z 1944 r., nr 1, poz. 1).
- Ustawa z dnia 31 grudnia 1944 r. o powołaniu Rządu Tymczasowego Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1944 r., nr 19, poz. 99).
- Witkowski A., *Ochrona skarbowa w Polsce*, Warszawa 1998.
- Witkowski A., *Działalność ubezpieczeniowa izb skarbowych w Polsce międzywojennej i w latach 1944–1950*, „Rzeszowskie Zeszyty Naukowe Prawo – Ekonomia (Seria Prawnicza)” 2001, t. 30.
- Witkowski A., *Podatki państwowe w Polsce w latach 1944–1950*, Przemysł 2005.
- Witkowski W., *Historia administracji w Polsce 1764–1999*, Warszawa 2007.
- Zarządzenie Ministra Skarbu z dnia 26 sierpnia 1936 r. o organach i zakresie działania Inspektoratu Dewizowego Ministerstwa Skarbu.
- Zarządzenie Ministra Skarbu z dnia 24 marca 1939 r. o ustaleniu wewnętrznego podziału izb skarbowych i podległych im urzędów na jednostki organizacyjne oraz o zakresie działania tych jednostek, Mon. Pol. 1939, nr 78, poz. 178.
- Zawadzki A.W., *Początki działalności Ministerstwa Skarbu (1945–1946)*, „Finanse” 1979, nr 78.

SUMMARY

As of 31 December 1945, Rzeszowskie Province was the district of the Tax Chamber in Rzeszów, where 17 tax offices, 3 tax offices of excise and public monopolies, 16 tax inspection areas, Regional Inspectorate for Tax Protection in Rzeszów with 3 Tax Protection Teams (in

Rzeszów, Przemyśl and Sanok) used to operate. Meanwhile, the Tax Office which was subject to the authority and supervision of the Delegate of the Department of Treasury for customs matters operated in Przemyśl. This sort of organisational status was the result of efforts initiated at the end of 1944, when Rzeszowskie Province was established informally of areas which belonged to Lviv Province and Kraków Province before the war.

Keywords: treasury administration